

Cleopatra Lorintiu

BENEVOLENZA

Contact International 2021

Apare sub egida "Contact Internațional" Iași 2021

Director : Liviu Pendefunda

ISBN : 978-973-9412-59-9

Coperta 1-4 : Fotografii de Maximilian Tomozei

Note, comentarii, amintiri 2018-2021

Am adunat aceste texte, mărturii ale unor întâlniri și lecturi din anii 2019-2021 petrecuți în Israel, așa încât unele semne și amintiri să nu se piardă.

Să nu se piardă încă, așa adăuga eu cu gustul amărui al clipei și al impresiei că lumea dimprejurul meu se topește în ceață, că vremurile s-au schimbat și ca benevolența, vocația de a scrie despre ceilalți luând în seamă truda, pasiunea lor, interesul artistic sau căldura umanității lor, devine din ce în ce mai mult ceva nebăgat în seamă.

Paradoxalul poet Moshe Itzhaki

Paradoxală, densă, sobră și în același timp plină de emoție adeseori discret disimulată este această mare poezie scrisă de Moshe Itzhaki, poet israelian, erudit, universitar, autor care scrie în ebraică și care a avut părinți evrei porniți din România. El reușește după părerea mea, atât cât am citit din opera lui, în traducerea rafinată a lui Paul Farkaș, un fel de sinteză superioară a sensibilității lirice, adunând laolaltă, așa zice ca într-un creuzet (cu teamă de comparația mea evident prea folosită în epoci diferite) vechi și nou, memorie și proiecție, oriental și occidental într-o esență distilată, o esență nobilă și tare.

Antologia selectează poeme din șapte cărți de poezie ale autorului (între altele intelectual recunoscut, șef de catedră la programul educațional interdisciplinar din departamentul științelor umanistice pentru studenții masteranzi, devenit ulterior decan al Facultății de Studii Masterale de la Oranim).

Este o selecție ca să zic așa ”făcută la sânge”, de care poate numai poetul și redactorul Florin Mugur ar fi fost în stare dacă ar mai fi trăit, renumit pentru exigența sa obiectivă și totodată pentru abordarea superioară a actului editorial.

Cred că este o selecție foarte reușită căci ne înfățișează diamantul poeziei sub toate fațetele sale. Selecția acoperă perioada cărților apărute între 1999 (*”Când soarele va apune”*) până în 2015 (*”Poeme noi”*).

Este o întrepătrundere subtilă între arhetipalul românesc și cel ebraic, o sinteză neostentativă, accesibilă : Iată spre pildă *Ma-niș-ta-ná* : o exaltare luminoasă domină unele poeme în care palpită o durere răscolitoare.

Este o odă adusă durerii, nu ca masochism ci ca celebrare a ființei prin nuanțele stărilor de spirit, ființă

Ma niș-ta- na? înseamnă în ebraică, **”De ce se deosebește această noapte de celelalte nopți”** adică întrebarea pe care fiecare evreu o pune în seara de Pessah și care readuce în minte și celebrează povestea istoriei eliberării evreilor din sclavia egipteană.

M-aș hazarda și așa spune că puține popoare au intensitatea trăirii evenimentelor ancestrale precum evreii. Ea, intensitatea, trăiește în modern cu aceeași acuitate, nu exită teme care datează, teme desuete de

pe care trebuie șters praful. Nu există relativizarea protocronismului. Oricât de moderni și de "updateați" ar fi, autorii vizitează temele străvechi, arhetipale, biblice deci, cu aceeași acuitate a simțurilor treze.

De altfel o emoție sintetizată aș zice că este ceea ce inspiră poezia de mare clasă a lui Moshe Itzhaki .O poezie cu suficiente ramificații culturale dar în așa măsură încât multele repere nu-i strică limpezimea."Ca un centaur galopez/pe hotarele câmpiei/în apropierea Muntelui Tabor./Prea cuvioasa Deborah/ încă mai sălășluiește sub curmal/și supusul ei comandant Barak/e pregătit deja de luptă./Yael își ascute un țăruș în cort/pentru a-l răpune pe Sisrah/ce își va da ultima suflare/Pe coapsele ei./Pe sfârcul Taborului o mînăstire/Ce privește spre lanurile de grâu!/ Curând boabele de grâu /vor deveni făină/ iar mâinile vor frământa-n aluat/și vor coace/ pâine cea de sabat." (**Rătăcind prin Emek IzraEl**)

Vedeți că totul este aluziv, totul e trimitere la poveștile biblice, Emel IzraEl este Valea Domnului, acolo unde Dumnezeu însuși ar fi sădit sămânța. În adevăr, simbolurile și referirile străbat ca-ntr-un zig zag istoria, miile de ani, cu nemai pomenită dexteritate lirică.

Iată spre pildă aceasta "Rugaciune de-ncheiere" (prin tradiție, aceasta sfârșește Ziua Ispășirii Yom Kipur, cea mai însemnată dintre cele trei mari Sărbători evreiești. Este o sărbătoare foarte sobră și austeră, care înseamnă un post absolut de 25 de ore și marchează ziua ispășirii.

(Cer iertare pentru paranteza deschisă, evident prea lungă :o tradiție iudaică spune că, după ce poporul a păcătuit prin idolatrie, Yahve s-a răzgândit din intenția de a dărui poporului Legea cea sfântă.Yahweh este numele propriu al lui Dumnezeu în Biblia ebraică, care înseamnă „**El face să devină**“. Acest nume aparține, conform Bibliei, Eliberatorului poporului ales Israel. Pentru iudei și creștini deopotrivă, El reprezintă Creatorul, Judecătorul și Sursa mântuirii întregii lumi.

Dar când a văzut cum zece zile de-a rândul poporul a stăruit în pocăință, în ziua a zecea (adică, tocmai în ziua de Iom Kipur) Domnul „a iertat păcatul poporului” și i-a dărui totuși Legea. Cu alte cuvinte, Iom Kipur celebrează, de fapt, milostenia pe care a arătat-o Dumnezeu, poporului său.Tema ei este ispășirea și iertarea).

Poate că asemenea explicații și plonjări ar fi necesare pentru foarte multe din referințele apărute în această carte de poezie?

Da și nu.

Căci poezia curge cumva înglobând referințele, spune fiecăruia cât este pregătit să înțeleagă sau poate, să simtă. "Doar o singură dată/înaintea morții/ să fiu precum pământul.Să rodesc din sine-mi/precum pământul după ploaie.(...)Și când mă voi întinde pe pământ/va răsări din mine un vlăstare/și va trece Sambationul/ precum un pește încolțind în mine/legându-se de cordonul ombilical/ca să curgă un alt

sânge/prin noile mele artere /și să-mi spele rădăcinile-mi îmbătrânite./Doar o singură dată/să fiu precum pământul/și să scot urlete.)

Vizitarea temelor culturale străvechi revine cu putere în cartea **Purtat de vânt**(2011), într-un jurnal de călătorie cretan, în care anecdotică pierderii valizei de turist se împletește cu sumedenia de repere mitologice, cu Zeus, Hera și Dionysos, cu Orfeu Dedalus și Ikarus, cu drumul spre Knosos și leimotivul dansului lui Zorba aducându-se spre mai aproape de repererele prezentului.

”Pe crestele Carpaților în miezul unei zile sfinte” aduce de pildă fiorul inspirației către locul rădăcinilor familiei poetului(”Cărarea pe care copil fiind rătăcesc de o viață-ntreagă” frumos spus.) De altfel poetul care călătorește, își presară sugestiile prin poeme, cu dexteritate (*Purtat de curenți. Canionul Wintegar, Slovebia*) simbolurile însă sunt reluate *”Dar iată un pește aproape invizibil/croindu-și drum în tăcere împotriva curentului./Un pește ce stăpânește secretul/în însuși trupul său/ și care învinge în tăcere/furtunile ce se scurg/ și cad pe cascada vieții.”* Aflăm amănunte despre viața și cariera poetului din frumoasa postfață semnată de prozatorul Radu Țuculescu, căruia îi este dedicat un superb poem (*Ca un măr pe marginea drumului...*) *”Ca un măr la sfârșit de septembrie/cu crengi ce se-ndoaie de povară/inclinându-se în poziții ademenitoare/pe marginea unui drum cârpit în timp/plin de hârtoape în drumul nostru/de la Cluj -Napoca la Sighetu Marmăției.”*

Anume că părinții săi veniseră din România și vorbeau în casă românește, încercând să îl deprindă cu limba română. Urmează o destăinuire foarte francă a poetului care ridică puțin vălul de mister asupra unor realități ale timpului: *”O vreme, i-am ascultat, ba chiar am început să dau replici în limba română...Dar a venit școala unde a început o mică teroare. Tuturor copiilor ai căror părinți veneau din alte țări li se punea o ”stampilă” de către ceilalți. De exemplu evreii-marocani erau numiți cuțitari, evreii polonezi-mincionosi, evreii români-hoți și așa mai departe.Drept pentru care am refuzat să mai vorbesc românește cu cea mai mare încăpățănare. Tata se înfuria de-a dreptul de muțenia mea de acasă și atunci țipa și zicea,mutule !”* (șamd)

Fără îndoială, cele evocate de Radu Țuculescu, alături de care Moshe Itzhaki și traducătorul Paul Farkaș se plasează într-un triumfi literar care sunt sigură ca va face istorie literară, reprezintă dovezi deosebit de interesante pentru profilul scriitorului.

Un scriitor rafinat, de profunzime intelectuală dar neostentativ, un subtil creator de emoții, rare adeseori, un cerebral alunecat pe panta sentimentului, un romantic incurabil ancorat în prozaismul modernității, un paradoxal de referință. Am apreciat în mod deosebit versul pe care

prozatorul Radu Țuculescu l-a ales pentru a-și încheia frumoasa postfață, vers definitoriu pentru felul în care poetul Moshe Itsaki contemplă lume prin ocheanul lui poeticesc:” *Dacă eram pasăre migratoare/designur eram un pelica corpulent/întoteauna încheietor de rând...*”(Pasărea din urmă, Editura Galaxia Gutenberg)

Tradus în română în echivalențele remarcabile ale lui Paul Farkaș, Moshe Itzhaki, poet al Țării Sfinte, ni se reîntoarce cumva prin limba română, în matricea arhetipală care-i îngloba, odinioară, părinții .
(apărut în Revista Apostrof)

Ciudatul jurnal de realități și iluzii al Veronicăi Rozenberg*

Greu de definit genul literar în care s-ar înscrie culegerea de texte publicată de Veronica Rozenberg. Pare jurnal, în marea majoritate a discursului, adeseori însă găsim fragmente în care, mai degrabă își încearcă puterile proza de ficțiune.

Autoarea, de altfel valoros cadru universitar, cu un doctorat în Israel, matematiciană deci om al științelor exacte, declară că scrie din pasiune emițând un fel de profesiune de credință în următoarea formă :”Percepția clipelor în care viitorul a devenit, într-o măsură oarecare incert, a declanșat o dorință mai veche de împărtăși cu alți oameni gândurile și sentimentele mele.”

Povestea doamnei dr. Veronica Rozenberg născută Rosinger, absolventă a facultății de matematică din București, promoția 1975, este una neobișnuită.(Mi s-a întâmplat, în paranteză fie spus, să descopăr că aproape fiecare evreu român devenit israelian are o poveste surprinzătoare, deosebită, că fiecare este posesorul unei biografii neobișnuite...)

Aprobarea emigrării sale din România natală spre idealul sionist a fost obținută cu multe eforturi și intervenții pe lângă un senator american al Statului Connecticut. Sprijinul excepțional a fost absolut necesar întrucât tatăl dumneaei, Adalbert Rosinger fusese judecat și condamnat la 15 ani de muncă silnică după un proces celebru în epocă, cunoscut sub numele de Procesul Românoexport.

Ca o tenace Vitorie Lipan a vremurilor moderne, Veronica Rozenberg devenită cadru universitar în Israel, lucrând în domeniul de IT, iată că își

susține cu brio o teză de doctorat la Departamentul de Istorie al Universității din Haifa. După o documentare acerbă de câțiva ani buni. Lucrarea, tradusă în limba română (iarăși un efort intelectual impresionant) a fost publicată sub titlul **Procesele economice ale funcționarilor evrei din Comerțul Exterior** (editura Mega, 2018).

Iată așadar cine semnează aceste note de călătorie, amintiri și reflecții: o matematiciană care a lucrat în IT, și-a dat un doctorat în economie, vorbește perfect româna și este cetățean israelian. În plus, de o tenacitate care ar îndreptăți-o să predea cursuri motivaționale corporatiștilor de azi.

Asta da poveste! Câteva zeci de ani pe altarul iscodirii trecutului din arhive și a căutării adevărului care să clarifice disculparea tatălui ei. În ”*Baltagul*” ei personal, Veronica Rozenberg avea să se lupte cu itele proceselor politice ale epocii, fără să se lase intimidată.

Și iat-o acum cutezând să-și facă publice notațiile, ele însele pline de sentimente uneori contradictorii. Fără nici o îndoială autoarea a suferit mult în anii acelu proces și după. Interesant e faptul că în pofida acelor suferințe, a reușit să păstreze un sentiment cald în inima ei față de țara natală, evocată cu naturalețe în câteva din textele notelor de voiaj adunate între copertile cărții apărute. Chiar și acest gest o înnobilează și o distinge pe această specială intelectuală.

Altceva însă reprezintă sâmburele de inedit al relatărilor ei. În cursul corect al firului povestirii, apar scânteietoare reflecții: unele ne par evidente, de felul, ”cum de nu m-am gândit și eu așa ?” altele trag vâlul de pe o sensibilitate care impresionează. ”*Sentimentul cel mai puternic încercat în timpul excursiilor făcute în ultimii ani este cel al trecerii timpului, inexorabila îmbătrânire, coborâșul în pantă spre un final. Este, cu siguranță, o încărcătură emoțională mai densă, mai tăioasă, mai tristă, și care nu te lasă să fii liniștit pentru prea multă vreme, te aduce cu forța în prezent chiar atunci când vrei să fugi de el.*”

Da, ea scrie despre albanezii din New Jersey, despre un Ajun de Crăciun la Biserica Stella Maris în Haifa, despre călătorii în Franța, în Chile și Spania, în Canada și în sudul Angliei, în Germania și Țările Baltice. Evident, parte din călătorii se împletesc cu investigațiile sale în cazul celebrului proces economic al epocii și cu tributul de memorie firesc acordat victimelor Holocaustului.

Ceea ce îmi place în scrisul ei este naturaleța jurnalului, nimic artificial, puzderie de amănunte și destăinuirea minuțioasă a locurilor, întâmplărilor, oamenilor întâlniți, chiar a conversațiilor fugare. Această parte a cărții seamănă cu culcușul unui colecționar împătimit, care adună, adună și el știe care din obiecte are valoare, care e pur și simplu o amintire evocatoare.

Insertii cumva insolite, observații sprintare și totul dominat de o curiozitate acaparatoare, de o dorință stenică, energică de a ști de a reține, elementul cel mai mărunț ridicat la sugestie de simbol.

Stări sufletești, gesturi, repere concrete, geografice, culturale, istorice.

Descrierea ei e naturală: nu se sfiește să critice, nici să dezaprobe, observă pur și simplu spre pildă în timp ce străbate vreun traseu bucureștean din zona Catedralei Sfântu Iosif. Dar drumul provoacă iar un gând, răscolește acel *déjà vu*. ”Mă gândeam, ca de obicei, cum se poate că mă aflu aici și că lucruri îmi par familiare, deși sunt, totuși, în realitate, străine.” Foarte subtilă sugestie a apartenenței, a unei relații complice cu un loc, cu o țară, fiind aceea țara natală.

Și autoarea însăși, dincolo de propria poveste nu se dă în lături de la aflarea altor povești, ale altora, cu o curiozitate vie și tinerească, curiozitatea locurilor și a poveștilor ori personajelor, totul într-un fel de jurnal aparent nesupravegheat. E interesant mai ales cum un spirit educat în respectul paradigmei matematice își permite să fie atât de liber, discursiv, adeseori aleatoriu. Textul cel mai frumos și oarecum mai înduioșător este de fapt un cuvânt înainte cu tentă autobiografică ce conține un soi de obiectivitate sfâșietoare :”*Uneori dai greș deoarece, pe măsură ce copiii cresc, suprapunerea imaginii tale asupra vieții lor se diminuează continuu, devine ca o umbră. Se crează o continuă mișcare de translație între personalitatea părintelui și cea a copilului, între lumea lui și lumea ta. Uneori, rămân intersecții diferite de mulțimea vidă a lumilor create, dar, nu o dată, dintre ceea ce ai dori, sau ți-ai imaginat, și realitate, e totală și definitivă*”, ceea ce trebuie să recunoaștem e și matematică, și filozofie dar e și literatură.

Există, și vreau să închei în această cheie de preferință, o morală adăugată la călătoria prin ținuturile înghețate ale nordului : ”*Expediția polară se încheiase, plină de experiențe interesante și, într-un fel, neobișnuite dar fără să-mi fi atins scopul principal. Am rămas cu impresia unei iluzii intangibile și nu ar fi fost pentru prima oară în viață când mi se întâmplase așa ceva.*”

Ceea ce este și profund, și tulburător și frumos spus. Aceasta e capacitatea pe care o pune la bătaie adeseori această autoare paradoxală: de a presăra prin file de jurnal scăpărări, luminiscente care te pun pe gânduri.

Bella Rosenbaum și bucuria culorii

De la prima vedere m-au cucerit pânzele Bellei Rosenbaum fiindcă erau dezinvolve, inspirau o bucurie a desenului și o "frazare" plastică imaginativă și personală. Îți declarau instantaneu că sunt făcute din inimă, că vin dintr-un preaplin destăinuit. Expoziția care se află acum pe simeze*) a fost întâi o căutare prin atelierul din casa încăpătoare a artistei, la

Herzliya, nu departe de mare, într-un spațiu care respiră bucuria căutării formelor și culorilor.

Ideea însă, cea a rimei dintre starea de nostalgie de România și starea de realitate a Israelului, a urmărit-o toată viața. Din Fălticeni cei molcomi ai copilăriei, din dealurile idealizate ale preadolescenței nemțene, Bella Rosenbaum aduce în arta ei deplinătatea stării de contemplare a naturii, a peisajului generos, rotunjimea colinelor, acel *clin d'oil* aruncat unor căsuțe pașnice cocoțate

pe versanți. Din Israel, Bella Rosenbaum ia impetuoșitatea mării, incomparabila Mare Nostrum, farmecul vegetației mediteraneene, misterioasele țărături cu povești de când lumea, foșnetul brizei prin rozmarin, salvii și acante ori oleandri și apăsătoarele zile de hamsim, vântul fierbinte și prăfos al zonei, sau silueta ambarcațiunilor legănând-se în rada micilor porturi.

Pictura ei are fluentă, culoarea curge, ne ademenește, ne dăruiește o stare de spirit. Marchează diferența între tern și vivace, între banal și scânteietor. Haideți să ne gândim cum ne obosește și plictisește un discurs sacadat, poticnit, forțat al cuiva care nu are har, dar vrea să vorbească cu orice preț – și cum, prin comparație, ne ridică, ne dă aripi un discurs fluent, neforțat, care vine din preaplin sufletesc! Așa cum este discursul

plastic al pictoriței israeliene care are rădăcini românești: venită de foarte tânără în Israel, preocupată de activități care aveau mereu legătură cu studiile ei de plastică și arhitectură, Bella Rosenbaum a pictat, a desenat, s-a încercat în guașe, în acuarele, în ulei și în acrilic, de multe ori alături de cunoscuți pictori israelieni, precum, mai demult, pe când trăiau, Rachel Shavit sau Ruth Goldenberg, sau astăzi Shlomo Swartz și Eliahu Gat, ori cei din grupul de artiști de la Herzliya, cei care descind în vechea Apollonie-Arsuf să deseneze la lumina dis-de-dimineții într-o lume antică ce pare neatinsă.

Emoție și închipuire : Fotografiile lui Vladi Alon din "Pareidolia"*

Într-o lume a vizualului din ce în ce mai complexă, adeseori surprinzătoare ori chiar șocantă, drumul fotografiei artistice pare din ce în ce mai anevoios. Când tehnica digitalului este atât de performantă încât dă iluzia oricărui posesor de aparat digital sau de telefon mobil că, gata, poate apăsa pe o tastă și devine fotograf, merită să ne punem întrebarea ce diferențiază arta fotografică de hobby-ul fericit al fotografiei?

O sută și mai bine de ani, marii fotografi erau recognoscibili prin tematică, cadrare, prin abordările personale care ni i-au lăsat în memoria culturii noastre generale: Robert Doisneau cu ale sale scene pariziene de după război, Robert Kappa (adeptul apropierii maxime de subiect : „Dacă nu-ți sunt suficient de bune pozele, înseamnă că nu ai fost suficient de aproape”), Henri Cartier-Bresson supranumit și ”Ochiul secolului ”, cel care a acoperit marile evenimente, de la eliberarea lagărelor de concentrare de la Dachau, la imaginea lui Gandhi chiar înainte de asasinarea acestuia, contemporanul nostru Yann Arthus-Bertrand care e strigătul de ajutor al planetei și suspinul frumuseții acesteia, (vezi La Terre vue du ciel) David Hamilton sau de curând descoperita, ignorata la vremea ei, Vivian Maier.

Istoria românească rămâne immortalizată de Carol Pop de Szathmari dar și de pasionatul Samuilă Mârza, un reper în reconstituirea mulțimilor impresionante ale Marii Uniri.

Nu continuăm această călătorie în amintirea lumii măștrilor, călătorie care ar putea fi subiectul unui tom cu zeci de mii de pagini, căci lansarea acestor gânduri vine exact din necesitatea de a caracteriza originalitatea unui fotograf și a expoziției lui din această vară fierbinte și grea.

Ce poate căuta azi un fotograf ? Ce ne propune el și cum nu se descurajează într-o lume a supraabundenței de imagini?

Fotograful este un israelian născut în România, plecat din Bucureștiul lui de licean la ”Spiru Haret”, care expune azi sub numele de Vladi Alon și propune o temă pe cât de interesantă pe atât de ascunsă în mintea fiecăruia dintre noi.

Să vezi chipuri de oameni, paseri ori animale, să închipui realitate și sens în ceea ce este întâmplare, aleatoriu pur în formele din jur : copaci, țesături, garduri, rugini, moloz, putregaiuri, nori sau vopsele este, să recunoaștem, fascinant.

Nu degeaba scrie despre el astfel Katerina Koina, de la Departamentul de Teoria și Istoria Artei, Școala de Arte Plastice din Atena „*Fotografia lui Vladi Alon dezvăluie o lume secretă, o lume a formelor ascunse care se trag din pete, resturi ruginite, trunchiuri de copaci, ziduri de ipsos, resturi de afișe rupte și texturi din lemn. Formele lor, familiare sau imaginare, sunt salvate în obiecte simple din viața de zi cu zi, cum ar fi cele pe care le-am observat când eram copii, când descoperim sau ne creăm propriile lumi particulare. Figuri feminine, figuri care arată ca opere de artă, puncte pe care trebuie să le unești pentru a recrea imaginile, constituie mitologia personală a artistului și intervenția lui în realitate. Spectatorul are parte de o dublă provocare: să*

dea viață gândurilor pe care vârsta adultă le dă la o parte și să redescopere jocul lumilor fantastice și al ființelor imaginare.”

Cer iertare pentru citatul lung dar este atât de potrivit pentru descrierea lumii fotografiei lui Vladi Alon: e o lume descoperită de el? Închipuită? E o lume la granița dintre real și imaginar, a căutării cu orice chip a înțeleșurilor ascunse?

Expoziția se cheamă "Pareidolia", de un termen folosit mai rar . Pareidolia înseamnă tendința de a interpreta un stimul vag ca fiind ceva cunoscut de cel care observă, cum ar fi formele ce apar în nori, fețele ce par a apărea în obiecte neînsuflețite sau modele abstracte. Termenul vine din greacă, și a fost introdus prin lumea culturală germană chiar prin 1866 de Karl Ludwig Kahlbaum în cartea lui "On Delusion of the Senses".

Cert e că științific, medical ori fotografic, haideți să recunoaștem, toți observăm o pată de cerneală sau de vin care ne evocă o formă comună, ne duce cu gândul la ceva, sau un nor pe cer, urmărit melancolic în copilărie și care părea o corabie fantastică..

Rămâne în memoria tuturor acea fotografie captată de sonda Viking pe suprafața Planetei Roșii, denumită în toată lumea The "Face of Mars" imagine de-a dreptul halucinantă a unui "chip" și care a înflăcărat imaginațiile la nivel planetar.

Pe această stradă intră fotografii Vlad Alon moment care completează o carieră interesantă, ce include participarea la expoziții individuale și de grup, organizate și găzduite de importante instituții de cultură din Israel, precum Teatrul Habima (2017), Teatrul din Ierusalim (2003 și 2005), Muzeul din Yaffo (2006), Galeria Municipală din Herzlyya (2019)ș.a.

Poet în felul lui, Vlad Alon ne-a marcat memoria prin umbrele de pe zidurile Ierusalimului, împietrirea hieratică a unui pește ciudat, prin formele fantastice ale unor animale marine sau fruză de cactus ce pare un chip de femeie îndurerată. Nimic nu e numai ce e, orice poate fi și altceva și un amestec subtil între ce e și ce se conturează în lumea noastră este trambulina spre arta lui fotografică.

Crezurile sale artistice se regăsesc în câteva citate faimoase din Antoine de Saint Exupery(„cu adevărat nu poți vedea decât cu inima... esențialul este invizibil pentru ochi” și Anais Nin – „nu vedem lucrurile așa cum sunt ele, ci așa cum suntem noi”.

Atât. Fotografia se cere văzută, nu explicată.

Tel Aviv 3 august 2020

Despre nostalgie cu Hedi Simon *

Transformarea amintirii, chiar a destăinuirii, în literatură e un drum încă misterios, încă necunoscut. Nu prea știm cum se face dar cititorul de proză, de romane și nuvele remarcă de îndată când acest drum a fost parcurs. Asta presupune experiența scrisului, har, și hai să zicem în plus, o bună autosupraveghere în meșteșug.

De fapt asta reușește cu multă naturalețe scriitoarea Hedi Simon și are dreptate să-și adune povestirile pe care ea însăși le consideră ca fiind "reprezentative" între coperti de carte. O antologie, dacă vreți, care

urmează unui lung șir de volume publicate. Decizia personală de-a împărți cartea în povestiri și articole de presă e iarăși una personală, nu o discut. Fără îndoială autoarea a vrut să pună laolaltă ceea ce ea însăși iubea ori prețuia mai mult în scrisul dumisale și e dreptul autorului de-a ni se înfățișa nouă, public, așa cum voiește el.

Printr-un început vântos de ianuarie 2015, îmi amintesc eu, înarmată cu o cameră de filmat cam desuetă, am debarcat în clădirea în care funcționa icr-ul gestionat pe atunci de atât de activa și inimoasa Andreea Soare. Prilej de-a filma scurte destăinuri ale autorilor de limbă română din Israel și-apoi de-a le însăila într-un documentar. Mă fascinaseră întotdeauna acei oameni care aflați departe de România, țineau cu dinții de scrisul în limba română. Atașamentul meu față de cărțile acestor autori nu a încetat nici o clipă deși se pare că am avut de plătit în varii forme pentru această solidaritate. Dar propriile destăinuri legate de acest lucru le voi publica eu cu alt prilej sau cum ar zice povestea, aceasta-i altă găscă în altă traistă.

Aici amintesc doar că am apăsat în acea seara de ianuarie pe butonul *record* și doamna Hedi Simon mi-a vorbit despre Cernăuți, despre suferință, despre Transnistria și despre Shoah, subiecte recurente în proza dumneaei.

La patru ani distanță, avea să-și adune prețioasele povestiri în antologia **”Cioburi de cristal”**. Fiecare povestire are rostul și farmecul ei, cum remarca vorbind despre cartea dumisale un mare scriitor, poetul și eseistul Adrian Popescu, clujeanul de nespusă noblețe, rafinat critic literar, invitat la lansarea cărții acesteia organizată de Asociația scriitorilor israelieni de limbă română și de scriitoarea Ada Shaulov Enghelberg.

Și sigur că o cronică de carte s-ar cuveni să ia rând pe rând povestirile din carte: *Drumuri paralele, A fost ce a fost, dar nu va mai fi, Aura, Livia, Șeindale, Un om fericit, Prietenii, Păcatele părinților*. Fiecare din ele conturează o lume, personaje, caractere. Dar aceasta nu e o cronică ci doar o notație colegială pe marginea unei antologii de proză, așadar îmi permit luxul subiectivității!

Despre *Nostalgie* vreau să vă vorbesc, căci *Nostalgie* e o povestire care răscolește în noi emoții și tulburări adânci, ea are molcomul prozei sadoveniene și fiorul duios al scrierii Otiliei Cazimir din inubliabila carte *”A murit Luchi...”*.

”Trebuie neapărat să aflu ce se petrece pe stradă. Mă ridic în vârful picioarelor ca să mai câștig un centimetru doi de înălțime și mă înghesui cât se poate de adânc în nișa de lângă fereastră”. Așa începe povestea, povestea copilăriei într-o casă săracută, înobilată de iubirea părinților, cu respectarea obiceiurilor, cu tabieturi și speranțe, și mai ales cu un spirit pozitiv impresionant, dominator. Mama. *”prin anii 50, când poliția economică*

perchezitiona casele oamenilor în căutare de aur,mama spunea nu o dată:ce fericită și multumită mă simt pentru că noi suntem săraci.Sau când ne-am întors din acel război dement și distrugător,complet sărăciți, fără un acoperiș deasupra capului, fără o haină,ea spunea tuturor ce multumită și fericită este că am supraviețuit toți trei, mica noastră familie, că ne-am întors nevătămați și tot restul se poate reface.”

Asta da filozofie de viață și forță de a înfrunta greutățile...Povestirea e o bijuterie, portretistica autoarei e de mare finețe, evocarea evenimentelor într-o selecție fără cusur și atmosfera generală crează adevărată emoție artistică.Strălucește figura mamei, mama din 1947 :” mică, rotundă, un cocoloș cu ochi căprui și mereu zîmbitori.La ea râdeau mai întâi ochii...”Nici tata nu era mai prejos, un optimist, un om cu forța voinței de viață, până și în vremurile grele petrecute în Transnistria el aducea veștile bune, îi încuraja pe ceilalți, ”Tata povestea cu toată convingerea despre grabnica noastră eliberare, despre trupele rusești care ”azi-măine”vor ocupa orașelul nostru și bineînțeleș că era informat din surse sigure despre toate acestea :un evreu care locuiește la un ucrainian,care la rândul său are un cumnat legat de partizanii din munți și știe precis că...,,Portretul e formidabil îți dau lacrimile, ce-am fi noi oamenii, bulgări de viață fără această speranță care să ne țină treji...

Acea copilărie din căsuța tip vagon în care se înghesuiau mai multe familii, copilăria cu cadouri prețioase la aniversări, de pildă un toc cu peniță și un creion, copilăria cu învățăminte pentru mai apoi, pe tot timpul vieții (pâinea respectată, învelită în șervet, neirosită)...Fiecare om să guste personal partea dulce și partea amară a vieții, spune scriitoarea cu înțelepciune. Finalul este sfâșietor, imaginea mamei,ultima imagine pe un peron, învinsă în sfârșit în optimismul ei incurabil și dătător de speranță.”De patruzeci de ani visez același vis care se repetă în mod obsesiv. Mă aflu într-un tren în drum spre ”acasă” și de câte ori privesc pe geam văd mereu aceeași imagine :spatele mamei îndepărtându-se ,trăgând după ea picioarele obosite, singură și înfrântă. Probabil că acest vis va dispărea dată cu mine.Atunci nu vor mai exista nici bătrâneii mei. Căci oamenii nu mor decât atunci când nu mai există nimeni care să-și aducă aminte de ei” .

Prozatoare de forță și de har, Hedi Simon ne trimite la marile adevăruri ale vieții, de aceea proza ei este una deopotrivă solidă și tulburătoare.

Luăm ceva din *Nostalgia* ei ca să ne mai întărim un pic, până când imaginea noastră pe peronul inevitabil, o să se estompeze și ea.

Vraja prozei scurte, la Haifa(1) *

Cărțile autorilor israelieni de limba română sunt o dovadă continuă de fidelitate față de un epos structural românesc, fără îndoială, dar și o nevoie de mărturisire fluidă. Prozatoarea Francisca Stoleru își reunește povestirile cu pretextul că ele ar fi fost auzite în trenul de Haifa de o ipotetică doctoriță navetistă, iar prozele ne captează atenția printr-o epică de mare naturalețe.

Cum nevoia de poveste e ceva genuin, consubstanțial, prozatoarea ne aruncă în fiecare povestire într-o lume anume, în viața unor personaje pe care ni le înfățișează în tușe fruste, ea având capacitatea excelentelor zugrăviri.

Te acaparează povestea, chiar când e concentrată, condensată și, proză scurtă citind, te aștepți la o dezvoltare lineară, nespectaculoasă. O proză de bună factură realistă, derulată de scânteia acestui pretext bine găsit al doctoriței navetiste care colecționează povești, scene de realitate care uneori mai că te trimit cu gândul la reportaj. Temele sunt foarte diverse: tabloul de viață al unei familii de *ole hadeș* veniți din Rusia, cu toată înduioșătoarea lor încrâncenare (**Acordeonul**), pictura atât de frumos zugrăvită a bazarului de vechituri din Haifa și a flautistului sosit, și el tot nou venit, încercând să-și câștige existența ca gunoier și cântând la colț de stradă, băiatul „peste care dă un noroc neașteptat” (**Când îngerii se distrează**). Aceste povești de viață te fac să te emoționezi ori să te bucuri cumva copilărește, solidarizând instantaneu cu soarta personajelor descrise de prozatoare. Deslușesc cumva o apropiere de stilul emoționant al Otiliei Cazimir din cartea de neuitat **”A murit Luchi...”**

Și aici de fapt e miezul talentului Franciscăi Stoleru (autoare premiată de Asociația Scriitorilor Israelieni de Limbă Română), prozatoare cu har, mereu atentă la povești, semnificații, întâmplări și sensuri dintr-o realitate israeliană pe care ne-o înfățișează cu naturalețe. Se degajă din povestire o înduioșare, o înțelegere omenească profundă, o compasiune blândă care îți se cuibărește în suflet și te cucerește, urmărind așa, poveștile de viață ale unor oameni care și-au schimbat la un moment dat traseul, viața, calea optând pentru *aliya*, pentru stabilirea în Israel.

Nu e o perspectivă triumfalistă. Ci una de-o profundă umanitate. De aceea și cucerește. De aceea te și face părtaș la emoțiile și zbaterile acestor oameni. Într-o frumoasă cronică, criticul Ioan Holban spunea despre Francisca Stoleu că ar fi *”Șeherezada din Haifa”*. E frumos spus.

Dincolo de umor, de nostalgie și înduioșare, Francisc Stoleru atacă un subiect imposibil de conturnat de către orice scriitor israelian. Oroarea deportării din timpul Holocaustului, ceva consubstanțial scriiturii autorilor de limbă română din Israel. Tragedia este evocată de astă dată prin ochii unui personaj care îți frânge inima: copila aflată la vârsta inocenței și care sub vraja unei scurte iubiri aduce pe lume ea însăși un copil, dar se trezește captivă în convoaiele de deportați, în arcanele morții. Și care, până la bătrânețe, păstrează păpușa de cârpă a fetiței sale pierdute.

Temă de mare dificultate, prezentă în mii și mii de texte de literatură, iată că Holocaustul este și subiectul unei proze decente și impresionante semnate de Francisca Stoleru.

Nu eu sunt cea care poate califica sau evalua literatura autorilor de limbă română din Israel. Faptul că sunt interesată de acești autori e însă o realitate, faptul că doresc să punctez chiar și prin propriile mele notații reușitele lor literare vine și din nevoia stringentă de a afirma că această producție literară contează, este făcută cu pasiune, devotament și de foarte multe ori, cu talent. Tel Aviv, 7 ianuarie 2020

---

*Francisca Stoleru : **”Glasul roților de tren”**,
2019, Editura 24ORE Iași.

Vraja prozei scurte la Haifa (2). Povestiri de Madeleine Davidsohn

Un abur oniric, ezoteric de-a dreptul, învăluie parte din povestirile adunate în volumul de proză scurtă **Autobuzul de noapte** de Madeleine Davidsohn, autoare israeliană de limba română prezentă cu o anumită ritmicitate în lansările de carte în limba română din Israel. Tradiția prozei (adeseori a prozei scurte dar și a romanului cu sugestii de autobiografie, a rememorărilor declarate sau disimulate) este proprie acestui grup de scriitori români care au făcut în perioade diferite Aliya, fiind acum scriitori israelieni dar păstrând, bună parte din ei, preferința de-a scrie în continuare în limba română.

Gădesc că acest fapt de literatură trebuie remarcat cu perseverență, semnalat și încurajat.

Din rândul celor mai active autoare ale momentului, iată că Madeleine Davidsohn (poetă și prozatoare născută la Dorohoi și care a făcut Aliya în 1973, de profesie medic stomatolog) își consolidează un nume respectat deopotrivă în Israel și în România cum o dovedesc multele cronici literare care i-au punctat cu sârguință cărțile publicate.

M-am oprit la această antologie de povestiri (cu toate că de curând scriitoarea israeliană a lansat chiar la reprezentanța Tel Aviv a Institutului Cultural Român romanul *A patra fiică*, editat de *Hasefer*), privilegiind oarecum *"Autobuzul de noapte"* (carte apărută la Editura Contemporanul) sub farmecul genului fiind eu, dar și din pricina opiniei personale cum că proza scurtă e un gen mai nedreptățit într-un timp în care romanul e rege.

De remarcat că povestirea începe la Madeleine Davidsohn în cea mai firească, chiar banală realitate, o expresie a obișnuitului să zicem și că la un moment dat ea evadează într-o zonă a necunoscutului, într-o acoladă greu de definit.

Acea zonă a necunoscutului vizitată de mulți autori de proză onirică, în care neobișnuitul, fantasticul irumpe pe neașteptate în cadrul realului cum ar fi spus Tvetan Todorov teoretizând proza fantastică, adăugând *"doar că autorii își iau libertăți și găsesc cărări nebătute ca să ne ducă spre ce vor ei."*

În cazul prozatoarei israeliene de expresie română Madeleine Davidsohn, "pariul" devine comprehensibil și poate, tulburător, pe măsură ce subiectele se adună, se acumulează, mai exact pe măsură ce înaintezi în lectura acestei cărți de povestiri.

Căci până la urmă e vorba despre tot ce poate fi mai tulburător pentru conștiința omenească-relația cu aprehensiunea ideii de moarte, linia, granița greu de înțeles între tărâmurii, între biologie și metafizică.

În povestirea *Binecuvântarea* sursa e una ezoterică, cvasimistică, o aruncătură de privire către firul subțire ce ne leagă de lumea de dincolo. Tema, atât de dificilă în sine, e tratată de scriitoare foarte ingenios: asupra unei tinere perechi de evrei se abate, fără motiv aparent, un fel de damnare. Le mor noii născuți, unul după altul. La sfatul rabinului, tânărul pleacă la Ștefănești, în satul în care își făcuse armata, pe urmele unei iubite din cătănie pe care se pare că ar fi abandonat-o odinioară.

Remarc enorma dificultate a descrierii subiectului unor povești care pot să pară unui spirit pragmatic și materialist imposibil de asumat. Așadar cititorul este **esențial** ca parte din receptarea acestei cărți.

Cine nu e conștient de granița subțire dintre lumi, cine are numai ”certitudini ” și nu îndoieli, supoziții, presupuneri sau poate chiar speranțe, cine nu își lasă spiritul să divagheze pe căi nebătute nu cred că poate recepta aceste mesaje. La fel de misterioase ca un cod transmis de niciunde pentru noi, venit din infinit, din netimp, din neloc. De la impresia că totul e pe linia subțire a fantasticului și până la proza plină de umor, în mod cu totul surprinzător, adeseori e numai un pas: ne pregătim de-o poveste cu fantome și lucruri ireale, chiar înfricoșătoare într-o poveste despre ”apartamentul 13” în care o pisică fantomatică și-ar face apariția, și până la urmă totul se termină cu haz: un cotoi hămesit care se ascunde și își găsește o intrare secretă, disimulată îndărătul tapetului de pe perete.

E plăcută capacitatea aceasta de alternare a gravității cu amuzantul. Vreau să spun că autoarea dovedește și acest simț al anecdoticului. În general povestirea ei e generoasă, curge atractiv, fără artificii inutile, emană adeseori o căldură a spunerii, o dulceață de stirpe moldovenească, amintind spiritul sadovenian ori uneori al prozei lui Ionel Teodoreanu, chiar atunci când povestea (***Mostenitorul***) ne poartă într-o perioadă grea, a unei României rănite, și totuși : ” *Spre seară, încă înainte de căderea întunericului eram în orașul meu. Eram acasă. Sunt locuri în lumea asta peste care timpul nu trece. Exact așa mi s-a părut gara, strada care ducea spre centru, ba chiar și găurile din caldarâm. (...)* ” Că autoarea pune în seama unor personaje, propriile trăiri, sigur că e posibil, de aici, poate și autenticitatea tabloului :” *Când am deschis dulapul, erau acolo caietele mele de școală, caietele de desen, de muzică, creioane colorate, chiar și condeiul cu peniță. ...În dulapul de haine erau uniforme de școală, pantalonii cei buni, câteva bluze, iar deasupra lor, împăturită, cravata mea de pionier. Nu-mi venea a crede, cât s-a străduit mama să-și lase impresia că mai sunt acolo, că n-am plecat nicăieri.*”

Fantastic, oniric, realism magic și spirit tradițional, nostalgic ori înduioșător, toate laolaltă într-un amestec personal, cu subiecte diferite, dintr-o lume românească și evreiască, cu personaje conturate în tușe pronunțate ori abia schițate, cu melancolie ori cu umor, cu naturalețe și firesc, toate astea sunt, există, cu autenticitatea lor grăitoare, în povestirile talentatei autoare.

”Oraș greu e Ierusalimul”: lumea poeziei lui Menachem M.Falek

Poezia lui Menachem M.Falek a fost pentru mine, o revelație: când l-am întâlnit întâia oară, la Tel Aviv, și a înșirat pe masă o sumedenie de plachete în ivrit și printre ele una, rătăcită, în românește, publicată la *Casa Cărții de Știință*, (!) sincer nu aveam nici o presimțire despre ce pepită se ascunde acolo. A trecut ceva vreme și am deschis cărțuia. **Voci din camera răcoroasă.** Am citit o poezie. Apoi am mai citit una. Am terminat cartea lăsând la o parte tot ce aș fi avut de făcut. Funcționara banală și deseori frustrată care eram, lăsa loc poetei din mine care se bucura de descoperire. Căci poezia ” se simte ”!

Într-o foarte frumos încheagată și argumentată prefață, Mihai Barbu ni-l descrie pe autor, traseul lui de copil evreu bistrițean care face Alia împreună cu părinții lui pe când avea vreo unsprezece ani. Cum ajunge el la Ierusalim, face școli și se înamorează de orașul-cetate de piatră alburie, orașul-centru al lumii și frământării... de când lumea. Cum se îndrăgostește el pe viață de acest oraș și cum devine Ierusalimul fundalul lumii sale poetice. Orașul ”*cu fața bătrână, cu riduri peste riduri, cu cărări și case care au încărunit.*”

Adevărul este că M.M Falek are capacitatea de a ne arăta o lume a lui, o lume poetică .Nu prea e nimic ”în plus” în ceea ce scrie. Convinge fără risipă de mijloace dar convinge imediat :”*Zilele nevinovăției/Fug una după alta/Copilărie solară/Pe care nu știi să o prețuiești./Și în zilele cărunte/Pline de amintiri/Vrei numai să revii/În trecut./Dar picioarele refuză/Să mai fugi/Înainte./Nu ai altă alegere,/Și poate bucuria/Va fi la următoarea ta întâlnire cu un doctor/Ce-ți va elibera rețeta cea nouă./Îngrijorarea că ai o durere.* (etc..) E o poezie a unui timp al vieții, a unei vârste conștientizate, fapt de natură să transforme în semn și sens de preț, orice amănunt, orice imagine, totul. Există o pudoare a tragismului existențial (în fapt, traklian) în aceste versuri și cred că tocmai asta ”răpune” emoțional cititorul. Firescul comunicării. Unele poeme par a fi jurnal (jurnal de spital),de alfel abundă imaginile, reperele medicale, săli de operație, anestezii,cauterizări dar totul se salvează în puritate lirică

atunci când cade câte o întrebare ca un semnal muzical ”Oare venit-a ora?// Poate în teritoriul înzăpezit/Il va lăsa pe cel/Ce nu mai poate ajuta tribul /Drumul spre zero absolut/Și chiar sub el.”

Aprehensiunea persecutoare cum poate ar fi spus Maurice Blanchot, e prezentă, e obsesivă. Dar cu câtă eleganță și pudoare!”*În cărțile vechi /Mai sunt versete ce spun/”nu uita de bătrâni”./Dar am uitat de mult unde se află/Acele versete.”*

Într-adevăr autenticitatea e calitatea dintâi a acestei poezii despre viața de toate zilele, ritualurile ei, despre familie și copii, despre amintiri.”*Să vorbească cu morții știa./Fiecare adresă, fiecare nume./Pași în crescendo./Se apropia de lespede din marmură sa gri/ Și fața i se lumina/ să vorbească cu morții lui îi plăcea.”* Cred că poetul ar fi surprins să afle câte afinități există între lumea poeziei lui și a unor poeți de seamă din România precum Florin Mugur, Adrian Popescu sau Ileana Mălăncioiu!

”*Acolo, în ulițele strâmte/La trecerea încurcată dintre casa unuia și a altuia/Reușea să treacă repede./Știa să îndepărteze frunzele veștede/Cu o creangă adunată de pe pământ.La casele celor iubiti,ultima lor casă/Ultima privire./Și la sfârșit despărțirea/Pe încă nu știu câte zile./Până când va ajunge în oraș,în cartierul fără vise./Până la monologul viitor.”*

Menachem Falek scrie în ebraică și în română, ceva din modul sentențios al scrierii într-o limbă sintetică cum este ebraica se transmite în caracterul sentențios al unor spuneri.”*Pe străzile negre/Se învârt caractere întunecate.”* scrie el într-un poem amplu *Tranziții*, un poem social-politic-istoric cum vreți să-i spunem, un poem despre țara în care trăiește și furtunile ei.”*Împotriva tăcerii* ” este un alt poem din această zonă a responsabilizării ca cetățea. Faptul că poetul trăiește în filozofie și adesea în existențialism, nu înseamnă că nu e atent și prezent. Așa cum își iubește cu disperare locul în care trăiește:”*Asta-i partea de pământ/Pe care o sfințești/În amintirea liniștii/Predării/Ca să mai viețuiască/Incă vreo câțiva ani de minute/Și când vor ajunge/La porțile cerului/Vor privi cu ochii aburiți pentru /că nu vor înțelege întrebările /Îngerilor/Pentru că au uitat înțelesul cuvintelor/al virgulelor /și al punctelor.”*Felul său de a fi, autentic și lipsit de morgă, a fost convingător și atunci când l-am invitat la o întâlnire la Icr Tel Aviv căci el povestește cu naturalețe și nu se împăunează cu merite, cu funcții literaro-poetice (cu toate că a avut și mai are, succese și merite sociale) pentru că el știe că numai ea, poezia, contează cu adevărat și nu laurii trecători sau intrigile inutile și distructive. El este cum se autocaracterizează într-o poemă:”*Da, un poet care-și pune, câteodată, inima lui la încercare.”*

Muzică și cuvânt. Vitralii.

Asemeni unui vitraliu e cartea Sofiei Gelman Kiss, am să explic de îndată această impresie a mea. Prin bucățele de sticlă colorată se vede varietate de teme și subiecte: ba e vorba de polifonie, ba de poezia lui Yakov Barzilai, o altă culoare e cea prin care se proiectează amintirea întâlnirii cu scriitorul Amos Oz și o cu totul alta când e vorba de interviul cu pianistul Tibor Szasz sau cu maestrul Sigismund Toduță. Un galben ocru e așezat în fața discursului despre viața de vie și elogiul vinului...și am putea continua căci fiecare text din carte are rostul și nuanța lui.

Sofia Gelman Kiss, absolventă a prestigiosului Conservator George Dima din Cluj este muzicolog, pedagog, compozitoare și a predat la această mitică instituție de învățământ superior până în 1986 când a făcut Alia. În Israel și-a continuat activitatea pedagogică la Academia de Muzică din Tel Aviv, apoi la Colegiul de Artă Natania și la școlile de muzică din Givataim și Natania. A compus lucrări corale și instrumentale, scrie tablete, recenzii, interviuri publicate în presa de limba română din Israel. Ziceam de curând, într-o întâlnire găzduită evident pe zoom, cum se petrece în aceste vremuri de restriște a întâlnirilor, dedicată lucrărilor sale muzicale, că dumneaei nu încetează să ne surprindă: căci publică nu doar cronici la concertele lui Zubin Mehta, studii despre Bach dar și cărți cu intrigă polițistă! Ca să zic așa, e un spirit nuanțat, foarte îndrăzneț și gata să se înroleze în apărarea unor cauze felurite, important este să fie muzicale, și să ne frământe mințile și sufletele.

Întâlnirea cu dumneaei mi-a adus însă în minte atmosfera extraordinară a Clujului muzical al anilor 60-70, un Cluj de neuitat, impregnat de dragoste de cultură, de muzică, și din care au pornit mari interpreți, mari spirite, mari compozitori. Am dat așa, un ocol în amintire, vizitând cariere emblematice : Sigismund Toduță, Liviu Glodeanu, Cornel Țăranu și Mihai Moldovan. Și mi-am dat seama că prin asociație de idei, pornind de la lucrarea **Vitralii** a lui Mihai Moldovan mi-a venit gândul asemănării scrierilor Sofiei Gelman Kis cu bucățelele colorate și transparente.

Corul clujean dirijat de Mihaela Cesa Goje i-a interpretat de curând trei lucrări pe versurile unor poeți cunoscuți. Una din lucrări este inspirată de poemul superb al poetului Dinu Flămând ”*Cum cele șapte culori...*” altele sunt compoziții pe versurile israelianului Yacov Barzilai: **Trei focuri** de

pildă este o litanie tulburătoare omagiind sacrificiul lui Ytsak Rabin în numele apărării păcii.

Aceasta e doar o paranteză la notația mea pe marginea cărții ”**Meditații subiective**”(Editura Saga Israel,2019) în care observația atentă a autoarei funcționează nu odată pe post de contrapunct. Interesant interviul luat pianistului Tibor Szasz, ”*adeptul tradiției alături de acceptarea concepțiilor inovatoare*”cum îl caracterizează autoarea, cel cu Ioan Holender, sau cel luat compozitorului Sergiu Natra(stabilit în Israel din 1961) despre care spune :”*Tulburătoarea solitudine zăvorâtă în paginile creației compozitorului Sergiu Natra se lasă deslușită doar de cei cunoscători ai muzicii sale*”.

Frumoase destăinuirile despre predilecția pentru harpă a compozitorului, legătura sistematică cu evenimentele legate de harpă, în Israel, legătura dintre muzică și cuvânt, atunci când cuvântul înseamnă poezii de Eminescu, Arghezi, Șt.O.Iosif, poemul lui Erhenburg ”Fata soldat ” sau pagini din Biblie.Dialogul dintre doi oameni ai muzicii presupune cunoaștere, interes, documentare, întrebările Sofiei Gelman Kiss crează puntea necesară de comunicare.

Interesante sunt portretele create de autoare: de pildă cel dedicat pianistului Radu Lupu în care notează:”*Sunetul pianisticii sale, acel sunet diafan la care puțini instrumentiști pot ajunge, îi caracterizează interpretările. Diversitatea culorilor prin care rostește textul muzical, este imposibil de imitat:paleta sa de la un fortissimo impresionant,cuprinde o infinită varietate a expresiei sonore pusă în slujba formulării esenței mesajului.Meditația esoterică în care gândurile autorului se confundă cu cele ale pianistului Radu Lupu, conduce către o perfectă simbioză concepută spre a asigura recepționarea mirabilei comunicări nemijlocite dintre compozitor și auditor.*”

Cred că aparițiile editoriale ale autorilor care trăiesc în Israel trebuie cumva parcurse într-o cheie diferită. Poate că pentru o carte publicată în România, ne-ar fi contrariat juxtapunerea unor texte atât de diferite ca factură : interviu, rememorare, proză scurtă, notație emoțională din pagina de jurnal, critică de specialitate. Trăind într-o lume culturală exprimabilă în limba română oarecum de mici dimensiuni, autorii au nevoie să prezinte cititorilor lor o viziune diversificată dar și oarecum clarificatoare a scrisului lor,în ansamblul său.Ceea ce autoarea noastră a decis să facă în aceste vitralii.

Gândurile despre Bach, Mozart, Stravinski sunt punctate cu ”excursii meditative ” de o altă factură, notații onirice, filozofări romantice referitoare la pacea universală și la deruta umanității.Există și o latură pragmatică, binevenită de altfel în textele inserate: foarte interesantă și documentată e relatarea ”aventurii” **Requiemului** de Mozart -începând

cu istoria propriu-zisă a celebrei lucrări până la contradictoria lui abordare într-un spectacol susținut de Filarmonica Israeliană.

Evident miza sau mai exact numitorul comun nevăzut al cărții e relația muzică-cuvânt. Așa cum simte autoarea, cum își deslușește această sublimă relație și evident așa cum ne-o poate preda. ”*Asemenea unui covor de frunze toamna, unde cromatica și multitudinea irizării reprezintă însăși bogăția sine qua non a culorilor, sonoritatea cuvintelor, încă înainte de a fi înțelese, prefigurează melodicitatea limbii care urmează a fi pătrunsă apoi de multiple înțelesuri și sensuri.* ”

Compozitoarea și iată, autoarea Sofia Gelman Kiss scrie în limba română, în lumea israeliană de astăzi, deopotrivă perfect integrată ca personalitate a unei lumi artistice active și ca autor în stare să scrie convingător și memorabil, de drag față de cei care citesc românește, de drag de muzică și cuvânt.

Tulburătoarele întâlniri ale vieții, în cartea acad.prof.dr. Jean Askenasy

Sunt unele cărți care au această însușire deosebită, aceea de-a fi un fel de zbor deasupra unei vieți întregi! Un zbor lin, spuneți-i cum vreți, pe aripă de pasăre dacă preferați romantismul sau un zbor de dronă, nu contează, ca și cum de sus ai putea să vezi cu distanțare și poate chiar cu minuțiozitate faptele, întâmplările, întâlnirile unei vieți. Așa e selecția de texte pe care o publică remarcabilul și așa zice venerabilul acad.prof.dr. Jean Askenasy. (***Gazeta academică***, editura Familia, Israel, 2019).

Omagiat de curând cu prilejul împlinirii frumoasei vârste de 90 de ani, deopotrivă în România și în Israel (la Universitatea din Tel Aviv dar și la întrunirea generoasei Asociații a Scriitorilor Israelieni de Limba Română) autorul își adună între coperti de carte tabletele publicate de-a lungul timpului în ziarul ***Gazeta Românească***. Scrise evident sub impulsul clipei, comentarii precise la evenimente și întâmplări, aceste texte nu au nimic din caracterul efemer pe care de nu puține ori gazetăria îl admite. Ele au capacitatea unui spirt erudit, superior, de ști să se facă înțeles de oricine și oricând, scrise fiind de fapt inițial pentru cititorii unei publicații în limba română din Israel, ele demonstrează și o formă de frumoasă solidaritate cu acești cititori - porniți din România, fiecare cu povestea lui în spate precum melcul cu cochilia sa, fiecare cu romanul vieții sale, trăitori în lumea israeliană atât de complexă și de densă, dar care își permit să viseze adeseori în românește.

Cartea este structurată în câteva secțiuni: o prefață a autorului care aruncă lumină pe ceea ce este faimoasa poveste a dosarului 148 074 despre care fostul Președinte al Israelului Schimon Perez scria : *”Dragă Jean, îți scriu după ce am citit cartea Dosarul 148 074 povestea unui medic căruia i s-a refuzat emigrarea. Eu consider că apariția unei cărți de acest tip are mare importanță, deoarece ea dezvăluie lupta pe care ai purtat-o ca evreu și sionist cu regimul comunist din România, când visul tău era să ajungi acasă. Aduc un omagiu luptei tale curajoase, reușitei de a ajunge în Israel și îndârjirii cu care ai reușit să-ți faci serviciul militar de lungă durată.”*

Tabletele propriu zise sunt adunate în ciclurile ”Gazeta socio-politică”, ”Gazeta Holocaust”, ”Personalități rămase în istorie” și ”Gazeta

creierului.” Despre fiecare din ele ar merita scris și comentat. Autorul are această capacitate de fi sintetic și de a presăra acolo unde trebuie, semnificativul. Nimic nu e în plus și nimic nu e comod în aceste scrieri. Căci domnul Askenasy cred că nu a fost niciodată un om comod. A fost mereu cineva care a trăit pentru principiile sale, cu judecata limpede și cu generozitatea deplină pentru pacienții săi. Dar cineva care a putut și a știut să inspire putere, să aducă lumină în suflet, să fie de ajutor și să degaje acel fel de umanism consubstanțial, profund, autentic și nu contrafăcut. Adică a fi om cu adevărat nu pentru imagine sau pentru opinia altora. De aceea am apreciat frumusețea sincerității spunerii editorului Dragoș Nelerșa care zice: *”E greu să ții pasul cu un colos al științei dar mersul alături de Profesorul Askenasy pare ușor pentru că te ține de mână, te ghidează în timp ce lumea ți se deschide în față.”*

Textele sale nu respectă nici un tipar și nici o formulă, nu sunt destinate să flateze pe nimeni și să se pună bine pe lângă nimeni, de aici surpriza continuă a lectorului plasat mereu într-un orizont de așteptare. Remarc o notă de emoție personală când vine vorba despre personalități anumite (iată, în câteva cazuri e vorba despre oameni excepționali pe care am avut și eu șansa enormă să îi întâlnesc : Cardinalul Lustiger și scriitorul Augustin Buzura. Textul despre cel dintâi însoțește funeraliile cardinalului Jean Marie Lustiger, ce *”poartă în ele un mesaj către omenire, care în loc de a fi înțeles este uitat. Mesajul cardinalului, un tezaur de gândire, are ca amploare proporțiile*

tezaurelor gândirii filozofice aristotelice sau cartesiene. Mesajul Lustigerian este teologic, filosofic, social și istoric, poartă numele de Mesajul Dublei Ceremonii.” Ilustrul Cardinal al Parisului, născut evreu și devenit creștin la 10 ani, cu o biografie fără egal, un spirit fără comparație și care ”și-a completat valorile sale iudaice în creștinism”(spune *Hélène Carrère d'Encausse*) este descris în textul academicianului Askenasy cu vorbele exacte și cu citatele potrivite, așa încât să se înțeleagă cu precizie și în substanțialitate, de ce acest om este important pentru umanitate și pentru religie, de ce este el luminător pentru credință.

Evocarea acestuia se suprapune peste emoția autorului care asistă la funeraliile cardinalului, 10 mai 2007, înghițit de mulțimea din fața Catedralei Notre Dame de Paris: ”Mesajul dublei ceremonii este dovada supremă a necesității unirii într-o singură credință ”judeocristianismul” a dicotomiei teologice. Măreția și solemnitatea momentului dublei ceremonii este secretul divulgat de apostolul *Jean Marie Lusiger*.”

Am spus, emoționată, la un moment solemn dedicat aniversării domnului Askenazy că pentru mine el el un savant care îmi amintește o stirpe unică : precum Pico della Mirandola sau mai târziu, uluitorul *Matila Ghyka* și al său număr de aur. Căci el are capacitatea de a crea conexiuni grație vastei sale culturi și a spiritului inventiv. Conexiunile acestea relevă până la urmă idei uneori surprinzătoare, alteori copleșitoare, uneori par atât de evidente (de felul, cum de nu m-am gândit până acum?) sau pur și simplu te pun pe gânduri, te trimit în bibliotecă, la raftul cu cărți *adevărate*, cu cărți grele, spre calea de a afla și înțelege cu sudoarea frunții iară nu luând din internet de-a gata formulări făcute de alții, o cultură la a doua mână.

Copleșitoare sunt paginile dedicate lui Saul din Tarsus sau Sfântul Paul. Le-aș cita în întregime, dar știu că asta nu e posibil într-o cronică. ”*Epistolele lui Paul sunt esența teologică a tradiției protestante și catolice ca și a ortodocșilor de religie creștină. (...) Conform Noului Testament, înaintea convertirii lui de la iudism la creștinism, în drumul spre Damasc, urmare a viziunii înviatului Yeshua ca Mesiah, se dedică în totalitate fiului lui Dumnezeu. Rezultatul este că 13 din cele 27 de cărți ale Noului testament sunt atribuite lui.*”

Comentariile, notațiile, observațiile, concluziile, au autoritate dar și subtila reverberație a șansei de a se propaga în conștiințe. Paginile consacrate de neurolog unor teme legate de studiul creierului sunt antologice precum ”Lupta contra ignoranței (LCI) un proces înnăscut” sau o fascinantă privire obiectivă asupra geneticii și trecerii omenirii la stadiul ”transuman”. Cultura științifică, de strictă specialitate și soliditatea perspectivei culturale umaniste se îmbină de minune, lucru destul de rar

chiar la cercetătorii și specialiștii din zilele noastre. Sigur avem în România exemplul excepționalității neurologului prof. dr. Dumitru Constantin Dulcan. Coincidența face că e tot vorba despre neurologie. Este harta secretă a creierului lumea misterioasă prin care putem atinge neatinsul ? Numai citind această carte de excepție veți înțelege frământările, emoțiile revelațiilor mele. Cartea se încheie cu un text, ”Nonagenarii”, care dincolo de adevăruri medicale, biologie, informație din lumea neuroștiințelor are un final care este și literatură pură. Închei cu ... sfârșitul acestui text și al acestei cărți, căci, dincolo de asta orice vorbe ale mele ar fi de prisos: ”Bunicul aflat în fața infailibilului adevăr al vieții tranzitorii, ascultă cu stoicism spusele celor cu care se întâlnește:”sunteți un fenomen.” ”Nu vă schimbați deloc”. El însă este foarte conștient că nu mai are iuteala mișcărilor dinainte, că gândirea sa e mai înceată, și mai presus de toate, uită nume. Trăiește un fenomen de dezadaptare pentru că refuză să treacă din vârsta a treia în vârsta a patra, adică din vârsta independenței în vârsta dependenței, ultima fiind cursa pe ultima sută de metri la capătul căreia așteaptă pata neagră cum spune Stephan Hawking. Interesant, intri în ea cu zâmbetul pe buze, deoarece îți amintești de timpurile când erai disperat că timpul nu trece mai repede. Viața are umor.”(apărută în Revista Tribuna)

Tel Aviv 31 martie 2020

Internaționala iubitorilor de literatură și Banca amintirilor Goldhammer

Avem noroc cu globalizarea și zborul informației prin internet în patru zări. Pasionații de scris și de citit se reunesc în grupuri, scot reviste digitale internaționale, scriu unii despre alții cu frenezie și meșteșug, își trimit mesaje de susținere într-o Internațională sublimă și de neoprit. Și de necenzurat.

Prin Internaționala asta am ajuns la domnul Goldhammer, mai exact lucrurile s-au petrecut astfel: George Roca (românu l australian pasionat alcătuitor de reviste, Editura Rexlibris Sydney, Australia 2019) a comunicat cu Adrian Grauenfelds (autorul pasionat și făcător de reviste din Tel Aviv, posesorul Editurii Saga,) și așezând un cuvânt înainte al lui

Dorel Schor au transformat cartea în format electronic în una tipărită și în Israel: povestirile domnului Goldhammer.

Cartea a ieșit dintr-un lanț al prieteniei, veriga ultimă fiind eu, angajându-mă să găzduim o lansare a acestei plachete într-o seară literară la sediul reprezentanței icr din tel aviv, unde mă aflu în acest moment al vieții mele. Evident lanțul prieteniei se va întinde cumva, va progresa, căci de seară se va ocupa Ana Maria Mărgineanu, și poate de carte voi scrie și eu, voi trimite aceste rânduri poetului Lucian Avramescu posesorul AMPress, el va avea amabilitatea grațioasă să le publice ... ș.a.m.d și tot așa oamenii, unii cu alții ,poate chiar fără să se cunoască deloc dar împărtășind pasiuni comune, gânduri bune și un anume optimism stric necesar în asemenea cazuri, vor tot continua lanțul prieteniei literare internaționale ca într-un celebru film american în care un puști era declanșatorul unei infinite serii de fapte bune.

În **Banca amintirilor** se depun cum e și firesc amintiri: aceea a mamei(și-a dorit mereu o mașină de cusut), a tatălui(a visat o bicicletă),amintirea casei (trec pragul de lemn al casei părintești..), o bucată de abecedar : ” *Intru în dormitorul cu mobile de lemn de brad și resimt mirosul plăcut al saltelelor reumplute în fiecare an cu ierburii plăcut mirositoare culese de pe câmpiile mângâiate de soare și de roua parfumată a dimineții... de legătura de busuioc atârnat la oglindă, de lingura de lemn care reușește să-mi redea gustul bunătăților gătite de mama.* ”

Deci în bancă există multă nostalgie.Și nostalgia începe la Beiuș, orașul copilăriei, în Bihor, la poalele Apusenilor. ”*Valea Nămăiești ce trecea „hăpt” prin centrul orașului*”, o lume curată și simplă, o lume cristalină...Oare idealizată ? Cine poate ști...povestea e așa de atracțioasă încât de ce nu ne-am lăsa de bunăvoie în naivitate precum copilul ale cărui amintiri ne așteaptă:” *Pe malul unde apa era mai mică, erau mulți pui de peștișori. Îi prindeam cu mâna liberă și îi beam cu apă din râu în ideea că vom învăța să înotăm ca ei.*” Atât de frumos !

Binecuvântată inocență, minunate amintiri. Totul e perfect vizual, cinematografic,Goldhammer povestește și vezi peisajul cu culori vii, cupele imense care învârt apa și o trimit spre grădinile de zarzavat,atelierul ceasornicarului Leibovici și auzi ticăitul sutelor de ceasuri, toboșarul satului care bătea în tobă și anunța știrile: „*tențiune, tențiune! Puuuu-blicațiune! Tătă lumè să ascultie, ordin dă la primărie!*”

Erau știri de avertizare iar copilului i se părea că Beiușul e centrul lumii: „Astăzi nu lăsați vitele la leghelit (păscut) că vin cătanele la pușcălit (exerciții de tragere) și pă care-o nimereste, statul nu felelește (răspunde)!!!”. Asta era anunțul de mare importanță.

Apoi se completează galeria de personaje: profesorii, desigur, dar și alții precum ”*Distinsul domn, Iosif Abrudan, avocat orădean de prestigiu, poet, pamfelist, actor, boem... a compus o serie de pamflete în versuri*”

Spectacolul zilei de târg, târgul de joi de la Beiuș : lapte, smântâna, brânză... Bulgărele de unt se vindea împachetat în frunze de viță de vie. Amănuntul e esențial și autorul face risipă de amănunte! ” *Carnea se pune pe frunze mari de loboda, pe prosoape aduse de acasă,* ”sau ” *Galilele, adică păsăretul, găini, rațe, găște, curci, se vindeau numai vii pentru a-și păstra prospețimea. Frăguțe, mure, căpșune, coacăze, agrișe se vindeau cu cană... sau în cornete de hârtie.*” scoaverzi (plăcinte) cu brânză sau croampe (cartofi), pancove (gogoși) sau castane prăjite.

Parcă vezi și adumești piața colorată și veselă, aduce a iarmarocul lui Creangă dar e plasat într-o zonă multilingvistică, de toleranță și întrepătrundere din vestul țării, cel mai influențat de Occident...

O viziune foarte omenească, de naturalețe genuină, de un anume firesc al frământărilor oamenilor în toiul colectivizării forțate, aruncă o altă lumină pe un subiect folosit în literatură îndeobște în tușe prea îngroșate. Meseriile sunt respectate în acest Beiuș ordonat în care hornarul își are rostul lui (Hornarul era simbolul norocului și toată lumea îl saluta încercând să-l atingă.), *Din același cor făcea parte și geamgiul care striga „Oooblac” sau „Jaaamuri!” și sifonaru’ care în goana calului ce trăgea căruța plină cu sticle cu sifon striga „Sodaaaa!” sau „Haló it a szodás!” (lb. mag.), adică „Alo, aici e sifonarul!”*

Eroul copil, acest Nică de Beiuș, are imaginație tehnică, spintecă burta păpușii să vadă ce e înăuntru și demontează jucăriile cu arc: ”*Totuși insistențele unei învățătoare cu inimă mare m-au lămurit că fără cele șapte clase nu pot merge mai departe...*”

Ah, firescul povestirii, al amintirii și mărturisirii, nimic nu îl poate egala, nimic din arsenalul noilor valori și tehnici narative, cât de sofisticate or fi ele... Cum toate lucrurile frumoase și calde au un sfârșit, așa e și ieșirea din copilărie a naratorului: ”*Copilăria mea s-a terminat în 1940, atunci când, după predarea Ardealului, hoardele ungurești se aflau cam la 30 kilometri de Beiuș iar familia mea, părinții și fratele, împreună cu mai mulți intelectuali români am urcat în ultimul tren cu destinația finală orașul Vașcău.*”

Atmosfera de la 10 Mai, petrecerile populare, excursiile din Țara Moților, descrierile copioase, un fel de ”reportaj” abundând în amănunte și realism, călătoria la Cetățile Ponorului, întâlniri cu personaje diferite și relatări savuroase, toate încap în această carte de o sinceritate dezarmantă. Și de o autenticitate cuceritoare, așa adăuga eu.

” Scriu pentru mine folosind „filtrul selectiv” din creier care ne ajută să uităm ce a fost rău și să facă mai mult loc în a reține ce ne face plăcere să ne reamintim în continuare” ne spune autorul nonagenar, plecat din Bihorul natal și stabilit la Tel Aviv, cel care a lucrat o viață în domeniul mecanicii fine, inventator și artizan, autor al unor surprinzătoare și atât de frumoase lucrări plastice în care capta în rășină frânturi de botanică, insecte și semne de viață lăsate așa, ca un soi de mărturii vizuale, la granița dintre artă și mărturisire. Reluarea unor texte vechi, revizitate, sau surprinzătoare observații despre păianjeni, amintiri de înțelepciune populară izvorâtă tot din lumea fermecată a Beiușului, pasiunea nestăvilită față de natură, umor sau mai degrabă malițiozitatea, inventivitatea ori mai degrabă curiozitatea continuă, aceea care ține spiritul viu, toate laolaltă crează o lume specifică a povestirii care atrage, place, se lasă citită.

Povestirea ”Sarcină de partid”, un fel de râsu plânsu care se petrece în 1946 și în care un tovarăș șef care vrea să fie reparată o motocicletă BMW fără acumulatori, ne dezvăluie un narator capabil de un umor natural, neșarjat, ci doar cu un accent nostalgic care chiar înduioșează, de altfel lumea naivităților sau a exagerărilor ”construirii socialismului” e o sursă nesecată de amintiri pentru Goldhamer.

Ca orice carte serioasă, și aceasta are nu doar o prefață ci și o postfață. Autoarea, dr. Magdalena Albu, scrie, conchide :”Natură, poveste, suflet, polimeri... Artistul din Beiușul Bihorului și Holonul Țării Sfinte a immortalizat vreme de 22 de ani în arta sa nu numai timpul, ci și mișcarea corpurilor solide”...

În ce ne privește, rămânem cu bucuria unei lecturi fermecătoare și a încrederii în lanțul nesfârșit al prietenilor literare. (apărută în Contact Internațional)

Tel Aviv 8 aprilie 2020

---

*George Goldhammer : **Banca amintirilor**, Editura Rexlibris Sydney, Australia 2019 și Editura Saga, Israel.

Poezia care ajunge la sufletului celui ce o citește

Sinceritatea și limpezimea destăinuirii unor gânduri și emoții fac din poeziile alese în această antologie, o probă de onestitate poetică și civică. Iată-mă așa cum sunt, pare a spune poeta Maria Găitan Mozes, aceasta a fost viața mea, cu bune și cu mai puțin bune, mi le-am asumat pe toate, și așa am străbătut aproape un secol de istorie, o viață marcată de apartenența sufletească la aceste două țări: România și Israel.

În prima, a cărei limbă maternă m-a format, am ajuns în clipa dramatică a războiului, ca refugiată din Basarabia. În a doua am ajuns prin propria alegere, aici trăiesc și azi și îi sunt recunoscătoare. Le iubesc și le respect pe amândouă.

Nu am așezat între ghilimele această spunere pentru că de fapt nu poeta a rostit-o, ci asta am înțeles eu că ar vrea dumneaei să spună prin opera ei literară.

Franchetea cuceritoare, ritmul suplu al versului, seninătatea ei în fața încercărilor vieții fac casă bună în poezii limpezi, clare, cu exprimare adeseori succintă, esențializată și potrivită cu exprimarea în limba ebraică. Într-o superbă caracterizare, așa zice chiar inegalabilă prin felul de a păstra măsura vorbelor, Zoltan Terner scrie: "Ne oferă o mirabilă lecție despre cum poți îmbătrâni frumos. (...) Ceea ce definește întâi de toate superba personalitate a poetei este insolita îngemănare între dârza verticalitate morală și delicatetea sufletească. (...) Prin scrisul ei, Mărioara Găitan ne aduce o adiere de bunăstare sufletească."

Aș adăuga că un fel de rapel peste timp și spații transpare din întrebarea "Cine-s eroii?" evident sub impresia puternică a istoriei Statului Israel însă poezia duce cu gândul și la drama războiului de eliberare a României de sub ocupația fascistă. Căci tema eroismului și a sacrificiului personal este nuanțată și prin tema celui care supraviețuiește, rămâne, prin tema martorului ocular marcat de durere și traumă, în fine, teme universale umane, temele luptelor pentru independență și păstrarea identității ființei naționale. Cele care nu se perimează niciodată.

Când ajunge poezia la sufletul cititorului, mai cu seamă atunci când ea e tălmăcită în alte limbi?

Tocmai atunci când atinge struna universală, general umană, când trece din emoție, prin meșteșug liric, către mesaj artistic umanist.

De fapt în biografia poetei au fost de toate: și război și refugiu, și sărăcie, luptă pentru supraviețuire, și speranță, mereu luat totul de la capăt, și stăruință, dragoste pentru inocența copilăriei căreia i-a dedicat mult din scrierile ei, și nespusă tandrețe de rememorare pentru companionii ei de la Școala de literatură Mihai Eminescu din anii 50 ai Bucureștilor, creație instituțională a epocii dar de care nu se poate face abstracție tocmai prin valoarea incontestabilă a unor nume care s-au afirmat acolo, și muncă asiduă de redactor, iar mai apoi începuturile unei noi vieți în Israelul care i-a deschis o altă viziune dar a și lăsat-o ca în adâncul inimii să scrie în românește.

O viață de om marcată de prietenii literare, dădora de amintiri, din care cu aceeași neschimbată blândețe și modestie, Maria Găitan Mozes ne împărtășește și prin această frumoasă antologie. (prefață la volumul Mariei Găitan Mozes)

Magicele interferențe din lumea desenelor și schițelor lui Baruch Elron

Lumea culturală a celei de a doua jumătăți a secolului XX a fost fascinată de un curent cultural preluat din pictură, cuceritor, ulterior în proză, ba chiar în film: realismul magic. Cu multiplele lui fațete și nuanțe, realismul magic (teoretizat de Franz Roh și făcut celebru și nemuritor de Borges, Marquez ori Alejo Carpentier) a fost un adevărat échappatoire pentru artiștii din toată lumea, dar mai cu seamă pentru cei din culturile oprimate de politici. Căci el nu făcea casă bună cu autoritarismul, cu dictaturile de toate felurile. Ca orice tendință "dăunătoare" îngrăditorilor de libertate, a fost calea aleasă de mulți artiști de valoare.

Generații succesive s-au cristalizat (și în România) prin lumile literare ale scriitorilor citați mai sus și ale multor alora, că gândesc mai ales la influența uriașă a lui Julio Cortazar, iar plasticienilor de-a fost la îndemână să zboare pe acest covor fermecat, postexpresionist.

Îmi amintesc Bucureștiul anilor 80 în care pictorul Semproniu Iclozan, plecat ulterior în SUA, strălucit reprezentant al acestui curent (dominat de umbra lui Salvador Dali), "frisona" la sugestiile oferite plastic de pânzele populate de himere, magie și metafore.

Chiar evocând personalitatea lui Semproniu Iclozan care a marcat într-un fel tinerețile noastre culturale, ajung la subiectul principal al acestui text: Schițele și desenele lui Baruch Elron.

Personal, sunt fascinată de desen, schiță, crochiu, fie că e vorba despre o prefigurare a unei picturi ori sculpturi, ori că e vorba despre o lucrare care rezistă în sine. Tocmai de aceea partea de desen (în cărbune, peniță, creion ori tuș) din ansamblul operei lui Baruch Elron îmi este cea mai aproape de suflet și, de ce nu, de preferința mea artistică.

Dar cine a fost acest prețuit plastician israelian?

Mergând pe drumul autobiografiei sale, iată că îl regăsim între studenții la Institutul de Arte Plastice Nicolae Grigorescu din București, în anii cei grei de după perioada stalinistă, pe când cultura noastră se zbătea să reziste, încă dominată de comisarii sovietici.

Institutul a fost însă mereu o excepțională școală formatoare, meseria, tehnica deprinse acolo fiind fără cusur: aceasta este baza evoluției artistice

viitoare. Artiști care mai sunt astăzi în viață, colegi de generație ori din generațiile imediat următoare și-l amintesc pe Barbu Teodorescu drept un artist care trudea din greu, pasionat, tenace, complet înrobbit desenului și mai apoi picturii) căci a avut parte de învățători mitici: Ciucurencu, Molnar, Vasile Kazar, Corneliu Baba...)

Lucrările sale țipau de talent, motiv pentru care erau trimise la expoziții internaționale precum la Sao Paolo, Dresda sau Moscova. Azi, călătoria unor lucrări și participările internaționale ne par ceva firesc. Dar să ne imaginăm ce însemna pentru anii șaiszeci acest lucru, când selectarea și ”promovarea” unui artist era ceva extraordinar așa cum și stagiile sale făcute la Bruxelles ori Paris. În 1963(perioadă în care mulți evrei originari din România au făcut Aliya), alături de tânăra sa soție Lidia, s-a stabilit în Israel

devenind din acel moment Baruch Elron(1934-2006).

Drumul artistic a fost unul dificil, pasionant și fără odihnă...dar marcat de succese, de recunoașteri naționale și internaționale de mare valoare. Există biografii, albume care îl prezintă pe de-a-ntregul, însă prilejul acestor cuvinte ale mele este prezența pe simezele IcrTel Aviv a unei selecții de desene, schițe, crochiuri pe care am avut privilegiul de-a le vedea înainte de a fi o expoziție, chiar în casa-atelier a artistului, grație remarcabilei sale doamne, avocata Lidia Elron, cea care a continuat expunerea lucrărilor, participările internaționale ale acestora, publicarea lor în albume structurate de Adrian Grauenfels, fondatorul Editurii Saga din Israel, care își așază semnătura și pe cel mai recent album publicat de dumnealui : Baruch Elron:Desene și schițe.

Lumea magică din lucrările sale a fost fin analizată în cărți scrise de Miriam Or, în *The Magical World of Baruch Elron*”Israel, 2004, ori de Héctor Martínez Sanz, Niram Art Editorial (Spania, 2012).

Fără îndoială expunerea desenelelor și schițelor sale, acest acces uimitor în laboratorul său de creație (posibil grație generozității soției sale) va da teren fertil de analiză și disecare a ideilor : obsesia păsării, a zborului, a craniului și a claustrofobiei ori poate a limitărilor omenești, motivele

recurente ale deplasării pe ciudate biciclete premonitorii într-un fel, anticipative, magia, misterul, fantasmagoria, somația biologicului, a melcului, a formelor preistorice dar și întoarcerea la mit, la legendele biblice, la partea de ezoterism și la spiritul Cabalei care planează asupra unor teme recurente.

Exegeza operei lui Baruch Elron – deopotrivă cea destăinuită prin desen și cea populată de culori, mari ansambluri picturale, serii mirobolante care sunt chemate spre expunere în mari expoziții ale lumii, e un drum al criticii care abia începe.

Ne mulțumim să fim încântați de faptul că suntem printre primii care pot vedea această expoziție interesantă, care deschide perspective exegetice și îndeamnă la plonjarea în gânduri, aducând omagiu acestui important artist.

Tel Aviv, 27 octombrie 2019

”Duhul împărtășirii voioase”

Care e dovada stilului personal al unui pictor? Atunci când vezi o pictură pe perete, și știi sigur că e semnată de acel pictor...Asta spun eu, ca simplă iubitoare de pictură, ca admiratoare a originalității înflorite din idee, a armoniei culorilor, a lucrurilor făcute cu cap și cu suflet, deopotrivă.

Aceste rânduri nu vor să se substituie unei cronici plastice, nu vor pretinde niciodată că sunt altceva decât ecoul în vorbe al impresiei pe care pictura Lianeii Saxone Horodi a avut-o asupra mea.

Omul e cu totul deosebit. Originală, cu inimă mare, nu menajează pe nimeni, e o cascadă de energie... Și când se pune pe pictat... ei bine crează ceva indimenticabil. Pentru mine e cea mai frumoasă ilustrare a filtrului dragului de reperele românești și de reperele Țării Sfinte.Împreună. În fericită alăturare.

Ar fi atât de multe de spus despre pictura acestei artiste fără pereche. ”Fără pereche” nu e o sintagmă mai colorată. Nu am mai întâlnit un asemenea pictor-personaj și ca să fiu sinceră am colindat multe ateliere și multe galerii, am avut și am în continuare prieteni pictori din multe țări.

Critici de specialitate renumiți au reușit să traducă în vorbe esența picturii ei: timișoreanul Victor Neumann vorbea, pe drept cuvânt, despre întâlnirea Orientului cu Occidentul în opera ei, analizând comparativ picturi înfățișând vechiul București și cartierul Wadi Nisnas, veche parte a Haifei... Radu Boroianu punctează :”*Liana are acest duh al împărtășirii voioase, profunde, de care oamenii au atât nevoie în lumea noastră atât de neguroasă. Expresionismul ei sudic nu e tenebros ca cel nordic ci însoțit și dădător de încredere .*”

De la emoția amintirii maestrului ei
Rudolf *Schweitzer*—

Cumpăna înfățișat de ea în tabloul cu Piața Amzei, la emoția straturilor temporale din picturile făcute în Israel, mai cu seamă în Haifa în care locuiește, totul e poveste rostogolită cu har sau cum zice scriitorul Eugen Uricariu:

”În general artiștii care au făcut Alia, care au ajuns, evrei români fiind în statul Israel, au două etape în existența lor. La Liana Saxone Horodi e una singură: e un fluviu de înfățișare, de memorie și de prezent, de simboluri amestecate și până la urmă de pură bucurie a vieții.”

Atașamentul ei față de România natală l-am putut simți în cele spuse de prof .univ. dr. Lavinia Betea

”Aș spune despre doamna Liana Saxone Horodi ca ar trebui prezentată ca un model pentru cei născuți în România și trăitori pentru vreme scurtă, lungă sau definitiv în străinătate.

Un model al relațiilor cu țara de origine, tradițiile și valorile sale culturale.”

Textele despre Liana Saxone Horodi sunt ele însele minunate, în sine.

Ce bucurie e viața asta, oameni buni ! Pare ea să spună în formă și culoare, cu toate că nu uită suferințele din vremuri staliniste din România când tatăl ei, marele avocat Saxone fusese închis primind o pedeapsă care-

i atârna amenințător deasupra capului: 16 ani de pușcărie. A fost să fie mai puțin. Iar stenica fiică, întreprinzătoare și talentată, avea să se descurce, bravă, în toate împrejurările vieții: chiar și atunci când îi era mai greu, și-a revărsat harul ei genuin asupra păpușilor și obiectelor de artizanat confecționate. Forma și culoarea au scos-o din toate impasurile. A știut să facă cu mâinile și cu bunul gust ceva care să îi bucure pe alții. Zice o vorbă veche românească :”Fă Rai cu ce ai..”

Nici o inhibiție în așternutul culorii pe pânze, nici o inhibiție în felul în care scrie publicistică. O cascadă de energie. Contaminantă.

Când povestește, uiți să scrii și să întrebi. Aștepti, rostogolindu-te dintr-un subiect în altul, din amintire în prezent, din tristețe în bucurie, un râsu plânsu pe care i l-au elogiât nume celebre : Eugen Uricaru, Radu Boroianu, Alexandru Marinescu, Lavinia Betea, Radu F. Alexandru, Mihai Bujeniță, Ioana Pavelescu, mulți, mulți alții, toți au trimis noian de vorbe care de care mai meșteșugite și sincere , atunci când cu modestele noastre mijloace în ”Portret de artist” am sărbătorit-o în această toamnă la cei 80 de ani împliniți.

L-aș cita doar pe Alexandru Marinescu fiindcă el spune ceva așa de inspirat și de potrivit pentru lumea acestei picturi:”*Pictura Lianeii Saxone are un echilibru al formelor și culorilor, încât să privești un tablou al ei echivalează întotdeauna cu o evadare din cotidian și o pătrundere într-o lume liberă, caldă, armonioasă. Liana are și o tehnică a luminii mereu surprinzătoare, încât subiectele sunt puse perfect în valoare, fie că este vorba de un peisaj sau de o vază cu flori. Dacă în viața de zi cu zi Liana este un Vezuviu care poate erupe oricând, ca artist este poarta către Eden!*”

Da, totul depinde cum cade lumina, scria un poet român, mai demult. Și la Liana Saxone Horodi, asemeni. Lumina însufletește în galeria ei de portrete, deopotrivă un chip de doamnă aflată la vârsta senectuții și al unei celebre actrițe, lumina învăluie scena de excepție a întoarcerii de la munca câmpului și a mărcinișurilor mediteraneene, lumina coboară pe dovecii cărați cu cărucioara și se revărsă peste menora. Lumina bucuriei de a picta.

Un puzzle în amintirea lui Marcel Iancu

Personalitate plurivalentă a artei secolului XX , Marcel Iancu și-a legat numele, arta, viața, cariera de parcursul adesea furtunos al curenților culturale europene :pictor, arhitect, grafician și eseist, născut în 24 mai 1895 la București, el și-a început drumul de excepție în cultură de la 17 ani, vârsta la care împreună cu adolescenții Ion Vinea și Samuel Rosenstok (alias Tristan Tzara) scoteau la București revista "Simbolul"...

Sosit la Zürich în 1915, pentru a studia arhitectura la Institutul Politehnic, a intrat în mediul artistic din jurul Cabaretului "*Voltaire*", unde îl cunoaștea pe Hans Arp și se reîntâlnea cu Tristan Tzara: acela a fost actul de naștere al mișcării dadaiste.

Traseul vieții și carierei sale a fost deosebit de dens : în Europa occidentală și apoi din 1922 în arhitectura bucureșteană, iar din 1941, stabilit în Palestina, Marcel Iancu avea să devină după crearea Statului Israel un artist israelian excepțional, distins cu marile premii ale statului: *Premiul Israel*, *Dizengoff Prize*, *Premiul Histadrut*, un artist respectat, cunoscut

și mai cu seamă întemeietor al uneia din cele mai frumoase aventuri artistice contemporane: satul artiștilor de la Ein Hod, acolo unde astăzi funcționează, cunoscut în lumea întreagă, Muzeu JANCO DADA.

M-a urmărit gândul la acest destin artistic cumva uimitor, și pe drumurile mele pariziene, și descoperind case desenate de el la București și acum, aflată vremelnic într-un post la Tel Aviv, descopăr firește nu doar fascinantul muzeu de la Ein Hod ci și preocuparea multora pentru viața și opera lui. Așa e când începi ”cuminte” o poveste. O relatare. O înșiruire de fraze care te îndeamnă să destăinui ceva, având impresia că altora le va păsa vreun strop de propria ta relatare. Dar de ce le-ar păsa? De ce ar citi cineva cu interes compunerea mea pe temă dată? Ce, parcă nu s-au scris sute de texte despre Marcel Iancu și amicii lui dadaști?

Acei tineri, de fapt chiar adolescenți, de acum sută de ani, erau niște elevi de liceu bucureșean, niște aspiranți la studenție, dintr-un loc oarecare, dintr-o țară pe cale doar de a se întregi dar care n-avea să o facă, se pare, niciodată (ce cuvânt greu, niciodată.)

Ce șanse erau ca revolta unor copilandri cu vise să se transforme în ceva cu adevărat mondial? Ce probabilitate?

Hai să fim sinceri: minusculă, e puțin spus. Și totuși. Ce probabilitate ar fi existat ca revolta aceea să se profileze într-o cafenea bucureșteană, nu să se petreacă la Zurich, să coalguleze forțele unor răzvrățiți și apoi să se deplaseze ca un val, molipsitor către Paris? Să se bazeze cumva pe artiști din multe țări, un fel de federare *avant la lettre*, europeană?

Mă duc cu gândul prea departe?

Știu și eu? Oricum a trebuit ca ”planetele” (de ce pun între ghilimele cuvântul ăsta?) să se alinieze într-un anume fel, oul să crape, lumea exasperată să aibă chef de scandal, ca DADA să izbucnească și apoi să fie ea însăși negată, încorporată, împrăștiată în sens distructiv și așezată cuminte, academizant în raftul curențelor artistice.

*

Continui minuscula mea poveste, relatarea mea amoebică. Confruntată cu disperarea mea funcționărească dar kafkian-funcționărească de a ”organiza” întâmplări așa-zis culturale, nu cu mintea și gustul meu ci cu manieră impusă prin prisma unui angajament social... un fel de exercițiu la sol cu figuri impuse. Tipul acesta de evoluție te face să te gândești mereu la ceva de felul ”las că voi spune eu la un moment dat ce vreau, ce pot, ce trebuie, ce merită”, atunci când voi fi Liber...

Erau adolescenții aceia liberi?

Rosenstock, Iancu și Iovanache ...Mai erau și alții, tot din mișcarea de frondă, de la *Contimporanul*, mai puțin norocoși precum Jacob Goldschlager adică Jacques G.Costin despre ale cărui versuri Ion Pop notează că erau "cu turbulențe supravegheate, totuși". Între noi vorbind, absolut excepțională e cartea lui Ion Pop ."**Din Avangardă spre ariergardă.**" Ce documentare, câte ore de săpături în arhive, cât efort de sintetizare originală a țesăturii de idei între operele și viețile unor autori. O minune de carte .

Marcel Iacu se pare că începuse să studieze pictura cu Iosif Iser și avea 17 ani pe când îl localizăm în grupul non conformiștilor autori ai revistei ***Simbolul***, apărută în 1912, în patru numere.Care a fost probabilitatea ca o foaie scoasă de niște adolescenți (să îl adăugăm și pe Adrian Maniu care era la vremea aceea un pic mai în vârstă decât imberbii) să facă istorie ?

Minimă.

Tânărul Iancu ilustra poemele confrăților dar de fapt el impregna acelei foi literare un spirit căci imaginea era aceea care dădea ghes frondei, nesupuneri.Geo Șerban evocă într-un studiu interviurile lui Iancu însuși

din anii 33-34 revistelor *Facla* și *Rampa* în care artistul își caracterizează generația drept "devorată de ambiții printre care aceea de a se elibera de veșnica sclavie a imitațiilor parizien de bonton".

Echipa se reface în perioada studiilor de politehnică ale lui Iancu, la Zurich. Ar fi fost posibilă această refacere de tandem fără ca tinerii evrei

români să fi avut suportul necesar material spre a ”demenaja” la Zurich?
Nu.

Iar se aliniaseră planetele și iată-i pe imberbi șocând cu tinerețea lor impertinentă, o lume închistată care făcuse posibilă delcanșarea oribilei conflagrații modiale. E translatarea revoltei înmugurite la București pe strada Spiegelgasse, numărul 1, Zurich. Se zice că Marcel Iancu se plimba prin Zurich și a auzit o muzică într-o ”boite de nuit”. Așa l-ar fi întâlnit pe Hugo Ball care cânta la pian. Așa s-au împrietnit ei, amicii, adică Samuel, cel care era deja Tristan Tzara caci își luase pseudonimul devenit ulterior celebru și Hans Arp. Lui Ball i-ar fi lipsit banii pentru lucrări de decorare a localului și le-ar fi cerut prietenilor lucrări de atârnat pe pereții cabaretului. Și uite-așa au ajuns pe pereți lucrări de Modigliani, Picasso, Kandinsky, Klee, Jawlensky, Léger ou Matisse.

*

Dar să mă întorc. Să mă întorc la al meu *puzzle* (la vremea dialogurilor de la distanță).

Un interviu cu istoricul Carol Iacu a completat acest *puzzle* imaginar. Și o după amiază la Ein Hod, petrecută cu poeta, traducătoarea, lingvista Marlena Braester, îndrăgostită de lumea dadaistilor și reflectând- o în revista pe care o conduce în Israel, revista **Continuum** a Asociației scriitorilor israelieni de limbă franceză.

Și o scurtă descindere în chiar atelierul lui Marcel Iancu, grație Rayei Zommer Tal, directoarea Muzeului Janco Dada.

Impresii: o clădire din piatră, alături de cea a Muzeului, austeră, împărțită ciudat, un atelier cu arcadă, cu ferestre prea mici pentru gustul meu, un loc pe care îl simt auster, fără urmă de lux, fără nici un cadou vizual. Pur și simplu un loc de locuit în satul Ein Hod. M-a tulburat.

Restituire, adevăr, emoție artistică

”1919 Misiune Regală la Paris”

Un spectacol **de** și **cu** Liana Ceterchi (video/sunet: Teodora Toader) producător: Asociația femeilor din teatru IF ... / DACĂ ... pentru femei (cu supratitrare în limba engleză), prezentat la Tel Aviv Yaffo de Icr Tel Aviv, pune în lumină aspecte mai puțin cunoscute despre contribuția esențială pe care Regina Maria a avut-o în perioada de intensă activitate diplomatică ce a urmat Primului Război Mondial, pentru recunoașterea internațională a României întregite și face parte dintr-un efort mai amplu de restituire către public a adevărilor relevante și dense, acelea de substanță și nu neapărat de anecdotică, referitoare la Regina Maria.

Pornind de la locul comun, acela că neștiindu-ne adevărurile trecutului nu vom putea înainta și nici nu vom fi scutiți de repetarea unor greșeli, incursiunea în istoria monarhiei românești este un act de-a dreptul esențial

מבט אל קולנוע אלהמברה מהשדרה, 1948 ■ צילום: אוסף התמונות של ויילהם ון דה פול, הולנד
A view of Alhambra Cinema from the boulevard, 1948 ■ Photo: Willem Van de Poll Photo collection, Netherlands
نظرة إلى سينما الأندلس من الجادة، 1948 ■ تصوير: مجموع صور ويلهلم فان دى بول، هولندا

și obligatoriu. Să ne gândim doar la faptul că generații întregi (face parte dintre acestea și generația mea!) au tot citit cărți care presupuneau eludări uriașe, printre care trecerea sub tăcere a unor episoade de istorie, de diplomatie, de monarhie.

Ceea ce face Liana Ceterchi (*Teatrul If ...*) mai exact restituirea unor figuri feminine prin spectacole concentrate și nu de puține ori minimaliste, adaptate la săli mici și condiții specifice, este un fapt excelent de artă, de teatru, de istorie și atitudine civică.

Am avut emoții însă atunci când am adus acest spectacol în fața unui eșantion de public israelian , chiar dacă știam că parte din cei prezenți au sorginte românească. De ce ?

Simplu. Pentru că persistă ideea că publicul israelian, incluzând aici și publicul ce are rădăcini românești, ar fi sensibil și interesat exclusiv de teme și motive cu tangență evreiască. E o idee care circulă în managementul artistic și pe care eu, personal, nu o împărtășesc.

Aprioric, asta ar fi însemnat că un spectacol care aruncă un fascicol luminos asupra unei figuri istorice feminine de o asemenea complexitate dar și asupra complicatului aspect al epocii în care a trăit, ar fi fost mai greu să se impună atenției. Ei bine, nu. Pe de o parte el a fost o sursă de informație binevenită, pe de alta, o trăire artistică de intensitate datorată forței și inteligenței monologului dramatic creat de Liana Ceterchi care a cucerit publicul adunat în sala refăcută a fostului cinema mitic Alhambra din vechiul Yaffo.

Pornind de la paginile de destăinuirii ale reginei, Liana Ceterchi coroborează fapte, amintiri, notații, îmbinându-le într-o *puzzle* care este al ei, propriu, și care are meritul de a crea o veritabilă destăinuire a "Personajului Regina Maria". Sunt acolo momentele de entuziasm, de asumare a greului din vremea războiului, apoi a marilor responsabilități din perioada complexă care a urmat anului 1918 : cea a discuțiilor, a pertractărilor, pot să zic chiar a "marilor tocmeli " dintre marile puteri, cele care au premers tratatelor și conferințelor și în care acea femeie bravă s-a implicat fără șovăire.

S-a implicat fără rezerve și fără complexe, uzând de tot, de inteligență, de cultură, de cunoașterea limbilor străine și de farmecul personal care făcuse din ea "o față a României ", un fel de *brand de țară* cum am zice azi în limbajul de lemn al acestei noi epoci.

Liana Ceterchi știe când să inspire atitudinea proprie unui cap încoronat și când să mărturisească durerea pe care regina o resimte fiind îndepărtată, exilată, marginalizată, minimalizată de propriul fiu ingrat (Carol al II-lea), când evocă amintirea unor momente de-a dreptul

glorioase (încoronarea alături de soțul ei Ferdinand, marile întâlniri ale istoriei,acel *face à face* cu ”Tigrul” Clemenceau de pildă, dar și amintirile profund tulburătoare legate de propria familie, de destinul ei ca femeie, pe care și l-a asumat cu toate durerile și toate nedreptățile:”*Noi suntem naturi total diferite,nu putem înțelege anumite lucruri pentru că mintea noastră lucrează complet altfel. În tinerețea noastră ne făceam unul pe altul să suferim,eram ca doi cai rău împerecheați,deși erau întotdeauna probleme asupra cărora cădeam de acord.*” scria regina în însemnările zilnice.

Scenariul este unul al aducerii aminte, al rememorării, după ce evenimentele memorabile, istorice, adeseori mărețe se vor fi consumat (însemnările reginei fiind reunite într-o carte alcătuită de Diana Mandache), deci al unui filtru al maturității depline, iară după părerea mea nu al senectutii, cum poate bastonul de care se slujește personajul o poate sugera. Regina Maria a trăit puțin.Dar atât de intens.

Acesta este poate primul merit al reprezentației: forța, capacitatea de a pune în evidență dăruirea reginei față de cauza României întregite. Această regină, nepoată a Reginei Victoria, cu sânge nobil rusesc și care, ajunsă într-un spațiu românesc devine atât de româncă, de patrioată, încât își pune viața în slujba idealului României Mari.

În fața publicului israelian, profund emoționat de mesaj, Liana Ceterchi a marcat cu profesionalism și patimă artistică un adevărat moment de grație.

Tel Aviv, martie 2020.

Vocația grandorii : ***Ierusalimi de Liviu Pendefunda***

Se spune că ajungând la Ierusalim, oamenii veniți din toate colțurile lumii, fie că sunt credincioși, practicanți sau pur și simplu turiști, poate agnostici sau chiar atei, au o uimitoare diversitate de reacții: de la extaz mistic la dezamăgire, de la înălțare spirituală ori revelație culturală la uimire sau tristețe, în sfârșit, felurite reacții, reacții personale, însă oricum, Locul nu poate lăsa pe nimeni indiferent, în primul rând pentru simplul fapt că nu e un Loc, ci, înainte de toate, un simbol.

Intelectual de amplitudine, umanist de convingere, autor prolific, poezia fiind doar una din fațetele profilului său complex, Liviu Pendefunda a plonjat încă de la începuturile sale literare într-o zonă a nevăzutului, a nespusului și ezotericului, care intriga de-a dreptul în perioada anilor cenzurați: *Sideralia* (1979), *Farmacii astrale* (1981), *Astrul cojilor de ou* (1982), *Falii 1* (1983), *Tihna scoicilor* (1984), *Falii 2* (1985), *Cabinetul doctorului Apollon* (1986) erau adevărate capcane ideatice pentru ”unii” unor ani în care cifrarea și descifrarea, găsierea cheilor și identificarea ușilor reprezenta un antrenament cotidian în cultură și presă.

Amploarea căutărilor sale poetice avea să impună prin numeroasele volume ulterioare, nu puține cărți de eseuri, de exercițiu a gândirii, unele de poezie. În aceste vorbe adunate aici în vremuri de pandemie, când închisă în casă citesc puținele cărți care mă acompaniază în ”exil” , așadar nu pot ajunge la vreo bibliotecă, notez timid câteva gânduri numai despre **Ierusalimi*** o carte-obiect pe care o am în fața mea, dăruită de autor acum un an când împreună cu familia dumisale și câțiva prieteni israelieni se afla la Tel Aviv și ne-am petrecut o frumoasă după amiază privind ochiul de apă transucid și melancolic lucitor de la Habima Square. O carte de altfel remarcată de mulți, comentată din plin, o carte cu ilustrații excepționale, de mare finețe imagistică semnate de talentata fiică a poetului, pictorița Elleny Pendefunda, copilul-minune al artelor plastice devenită o tânără plasticiană în ascendență, cu carieră europeană.

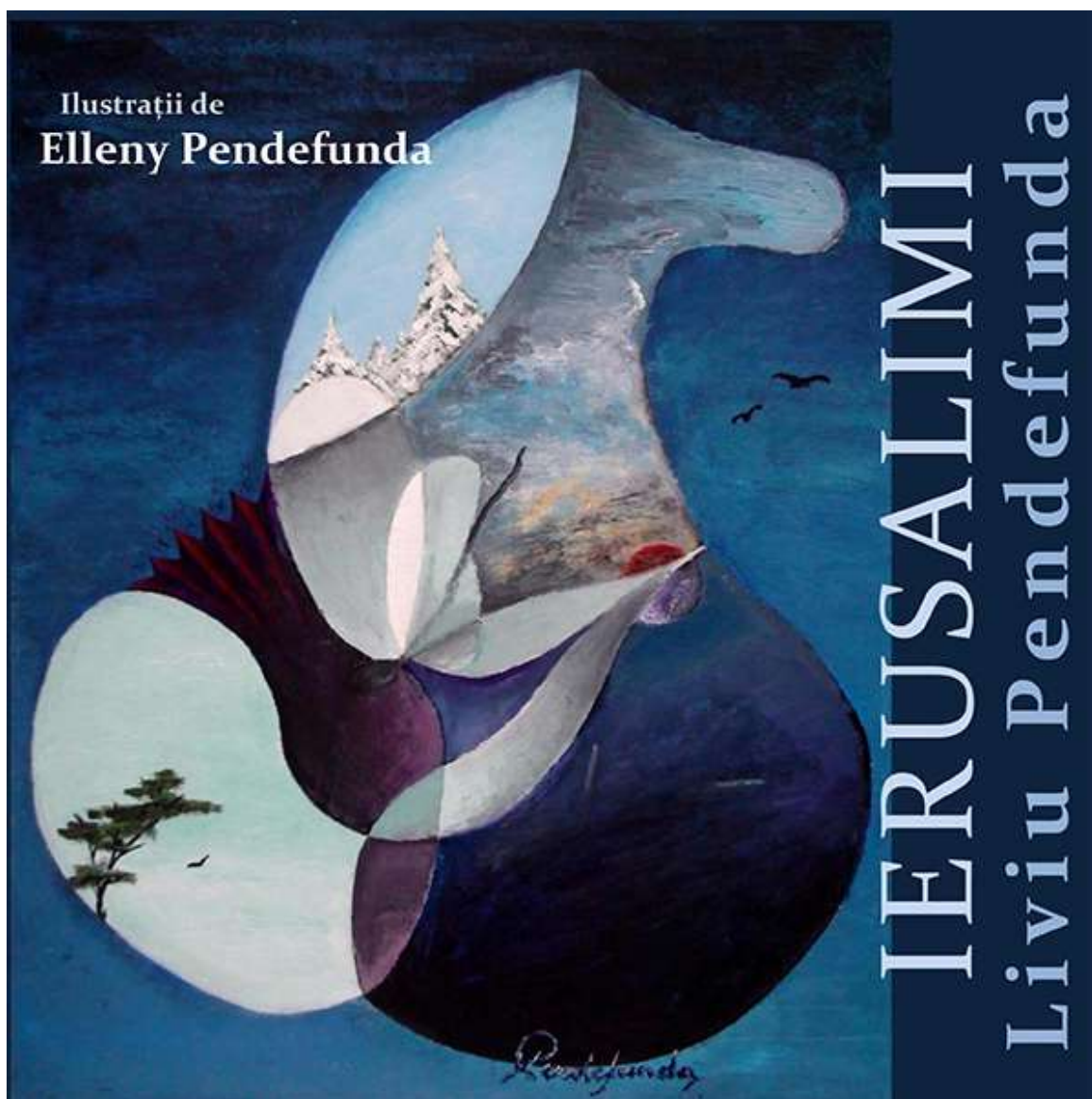
Vocația grandiosului din cariera extrem de bogată și de diversă a celui ce este profesor universitar doctor și medic neurolog de vocație, estetician și editor de revistă, traducător și exeget, face ca subiectul, grandios în definitiv, Ierusalimul să fie cât se poate de firesc...

Căci intelectualul de amplitudine, umanist din convingere, autor prolific și dăruit Liviu Pendefunda avea să exprime firește în poezie, întâlnirea (în literă și în fapt) cu Locul pomenit mai sus, centrul spiritual al umanității.

Contemplarea, departe de-a instala microbul melancoliei ori al neputinței tragice, ceea ce la poeții romantici venea de la sine, limpezește premisele reverberației: este vocația asumării responsabilității, a asumării măreției, a vieții, a naturii umane, a spiritului superior. Dacă forma acestei poezii este whitmaniană, îndrăznesc să spun, așijderea, suflul ideilor care o animă...

Atmosfera este voit doldora de simboluri (cum altfel?) și cam fiecare face apel la un segment din cunoaștere ori din spiritualitate. Cel care este al creștinătății este mai transparent și duce mai ușor către mentalul colectiv.

Poetul revizitează mental momente majore, istorii mărețe, prin imagini evocatoare, adeseori de mare acuitate și frumusețe: ”Și atunci deschide-se-va de

pe Eufrat/vadul miilor de oști;/praf vor fi și ziduri de cetate,/sânge și cenușă un înreg regat.//Sfârâmatu-se-vor idoli de aur, argint/aramă,de piatră și de lemn/în furtunile farmecelor lor/ ce'n curbuberu picioarele aprind.// Ci doar în nemurire semn/aduce-vor/un tom ce' i miere pentru duh,/pelin pentru al trupului blestem” ceea ce , să recunoaștem, este nespus de emoționant.

”Emoție artistică”, cam asta ar fi treapta pe care se încearcă descifrătorul de povești și simboluri vechi printr-o nouă încifrare : aceea a poeziei.

De aici paradoxul creației sale: plecând de la sensuri încifrate, poetul ne trimite prin descifrare, la noua încifrare a poeziei.

Ca și cum ne-ar zice : eu m-am chinuit și am înțeles, vă dăruiesc vouă sensul descifrării pe care îl potrivesc în altceva, în vers, în noua încifrare ca o altă miraculoasă găoace.

Îmi amintesc ceea ce spuneau sau chiar exprimau alți poeți printre care israelianul cu rădăcini românești Menahem Falek :”Oraș greu este Ierusalimul”, vorbe care se potrivesc și deschiderii descrise de Liviu

Pendefunda: ”Fi-voi, parcă eu, cheia adâncului ducând, / poarta să deschide / la ntâia înviere, când cerul și pământul / dispar în focul de nceput și blând // din lacrimi tânguie, vaier și durere, / șarpele flămând / intra-voi în cetatea, care vântul / construi-o-va peste aceea care piere.”

Totul este elaborat, deliberat, construcțiile verbale cu bună știință îngreuiate ca cititorul să simtă și să resimtă ”greutatea” istoriilor care au însemnat lumea:

”Cu douăsprezece chei voi fi chelar / spre roză crucii câte trei / și la pătratul lor toiagul meu de aur / la temelie așeza-va câte un ashar”, iată ce va fi așezat la temelie, un ashar, piatra cuboidă dreptunghiulară, aceea denumită de Vitruvius drept ”opus isodomum” unitatea de bază a construcției (chiar și la greci, chiar și la fenicieni).

Cum ziceam, densitatea simbolurilor și referințelor este foarte mare, poate descurajantă pe alocuri, multe din ele vin desigur din antichitate, multe din ele sunt de sorginte culturală, unele din ele ajung la evul mediu luminos / umbros / iluminat, după cum devine cazul...

”Lapis philosophorum -fiecare poartă / va fi cum este, cum a fost / căci timpul unui Mare Înțelept și Faur s'a prăpădit în infinitul soartă.

scrie poetul adept al ambiguității (ah, cartea lui William Empson, **Seven Types of Ambiguity** care ne-a luminat tinerețile literare ... un clin d'oeil e atât de binevenit.)

Așadar în mijlocul acestei poezii odată ajuns, poți alege: mult sau puțin, simbol sau metaforă, ”îndepărtează de templul din oglindă / căci El luminează e; / iar eu mă'nchin și sorb elixirele astrale, / Ființa Pururea Fiindă.”

Hotărât lucru, poezia asta nu e pentru materialisti teleghidati, accesul e pentru încrezători / căutători și crezători, aflați poate... «Nel mezzo del cammin di nostra vita / mi ritrovai per una selva oscura, ché la diritta via era smarrita.»

Așa cum scrie Camelia Ilie într-un luxuriant studiu dedicat poetului, citez :”O arhitectură textuală lucrată foarte atent, așadar, un *templu* care adăpostește cele mai reprezentative obiecte de cult închinare Spiritului Universal, al cărui intermediar ori mesager înțelegem că ar fi Liviu Pendefunda.”

Cum îi dau dreptate rafinatei exegete, mă rezum la a nota doar delicia, înțeleptirile, însingurările sau meditațiile pe care poezia le poate provoca cititorului obișnuit, poate nepătrunzător de texte vechi și nici de aluzii masonice surprinzătoare, care intrigă și inevitabil, fascinează.

Cel mai frumos poem al cărții este chiar **Ierusalimi**, căci în el poetul dă și proba stăpânirii eposului liric. Foarte convingător de parcă s-ar deschide de fapt un roman (de preferință , pentru mine, sadovenian) ”Soarele nu mai

răsare în dimineața aceasta când dincolo de orizonturi cerurile pierd al clopotelor clinchet de lumină și surle de argint în norii romboizi adună trecute hore de naiade.” (Mi-am luat libertatea cam obraznică de a eluda despărțirea pe versuri, de dragul acestei excepționale descrieri și deschideri...)

La câte poeme s-au alăctuit prin vremi, dedicate acestui loc sfânt, curaj îți trebuie să te încumeți de subiect și tocmai de aceea mă simt dator să punctez câteva spuneri absolut remarcabile:

” Vai, câtă lume prăbușită în ăst grăunte de Infern în care, crezând într' unul singur Dumnezeu, atâtea suflete se împletesc în ură și în vânt hain!” Poemul ar trebui citat integral, și ar trebui citit ca atare căci are propria curgere și structură, e o construcție elaborată cu spuneri de poezie pură.

Poate că nu trăim acum ”vremuri mari”, dar măcar avem dreptul să aspirăm la inspirația pe care vremea vocației grandorii o putea cuprinde.

Așadar aceste cuvinte nu fac decât să semnaleze o lume poetică în care merită să intri și să te lași vrăjit, desvrăjit, încifrat și descifrat, căci vei avea delicii, întrebări și dureri nemăsurate.

29 aprilie 2020

---

*Liviu Pendefunda, **Ierusalimi** (pe drum/de trei ori douăzeci/pești sinaptici /Falii XII) ilustrații de elleny pendefunda , Contact internațional,Iași 2017

Rememorare și actualitate. Mesagerii arhitecturii românești în Israel și Expoziția ”7 Pionieri Evrei ai Arhitecturii Moderne din România”

La Galeria Uniunii Arhitecților din Israel (la Migdalor – Tel Aviv Yaffo) așezată aproape de răsuflarea Mediteranei, am asistat de curând la ceea ce aș putea numi fără teamă de greutatea vorbelor, o întâlnire de substanță. Un grup de arhitecți valoroși din România, printre care însăși președinta Uniunii Arhitecților, arh. Ileana Tureanu, prof. univ. dr. arh. Sorin Vasilescu și arhitecți din Israel, președintele Uniunii Arhitecților, arh. David Knafo, personalități ale arhitecturii israeliene, unele din ele cu evidente rădăcini românești, au fost împreună participanți la un eveniment reușit, deopotrivă profesional și artistic, un schimb de opinii și un bun prilej de împrietenire. Un eveniment, ca să zic așa, complex, prilejuit înainte de toate de o expoziție foarte interesantă: ”7 Pionieri Evrei ai Arhitecturii Moderne din România”, care își propune să dezvăluie contribuția de importanță majoră a unor arhitecți evrei, precum Marcel Iancu, Rudolf Frankel, Marcel Mailer, Isak Mahler, Jean Monda, Boris Zilberman și Herman Clejan.

Dacă Marcel Iancu (personalitate complexă, excelând în multe domenii

de activitate plastică) e un nume de referință în avangardă, apoi în pictura și arhitectura românească, fondator charismatic și emblematic al satului artiștilor Ein Hod, numit odinioară o utopie artistică și devenit un centru iradiant pentru arta modernă, de rezonanță mondială, și este o personalitate cunoscută în Israel, nu la fel stau lucrurile cu ceilalți arhitecți, despre care expoziția destăinuie multă informație. Activitatea acestora este dovedită de clădiri și edificii emblematiche, pe care le-au proiectat în România, în special, în București. O parte din ele sunt plasate în ceea ce a fost odinioară Cartierul Evreiesc, unele au scăpat, parțial, de demolările masive din anii optzeci. Altele sunt repere arhitecturale de interes public pentru societatea românească precum Clădirea Scala sau Sanatoriul "Bucegi" din Predeal. Multe dintre construcțiile prezentate se află pe Lista Monumentelor Istorice sau sunt situate în zone construite protejate. Unele, din păcate, nu mai există astăzi. Altele sunt doar abandonate și ar necesita lucrări majore de reabilitare și consolidare.

Autorii expoziției destăinuie faptul că unul dintre scopurile acestui proiect este chiar sensibilizarea opiniei publice privind situația acestor structuri, în încercarea de a găsi o modalitate de prezervare a acestei părți a patrimoniului cultural și istoric al României.

De fapt această expoziție (3 – 12 septembrie 2019) onorată de o prezență reprezentativă din partea Uniunii Arhitecților din România (arh. Gabriela Petrescu, arh. Sidonia Teodorescu, arh. Dorina Ciobanu, Nicoleta Aldea) face parte dintr-un efort mai mare de participare a UAR la manifestarea complexă și pluridisciplinară din Israel intitulată ECOWEEK, eveniment internațional, cuprinzând conferințe și workshop-uri pe tema ecologiei, sustenabilității și proiectării durabile Icr Tel Aviv a susținut participarea dr. arh. Lorin Niculae, asistent universitar la Universitatea de Arhitectură și Urbanism "Ion Mincu" din București la un workshop de reconstrucție urbană. El este expert în programe de dezvoltare urbană a zonelor defavorizate și președinte al Asociației Arhipera și a primit Premiul Anualei de Arhitectură (2015), Premiul Grupului Rural și Premiul pentru Arhitectura neconstruită și multe alte premii de specialitate. Iată așadar o întâlnire la nivel foarte înalt (profesional, artistic, intelectual) în care pledoariile fascinante ale profesorului Sorin Vasilescu s-au însoțit cu frumoasa primire făcută românilor de președintele David Knafo, de pasiunea creării de legături a arhitectei Batia Svirsky Melloul și de generozitatea concepției în materie de

prezentare prin carte, revistă, fotografie, imagine și manifestare complexă a viziunii arhitecte Ileana Tureanu, președinta UAR. O întâlnire cu farmec, rost și substanță.

Imagini din trecutul Iașiului trecute prin filtrul tinereții: Bianca Boroș

Pictorița Bianca Boroș și-a ales singură subiectul ciclului de picturi propuse Institutului Cultural Român din Tel Aviv. Și-a găsit un titlu, ”*Confluente*”, care este mai degrabă general, și sinceră să fiu, așteptând să ajungă lucrările, nu știam la ce să mă aștept. Îi văzusem prin albume pânze de mari dimensiuni, mai degrabă spectacol de culoare și simbolistică, știam că de curând expusese la Veneția, la Murcia în Spania, că luase un premiu pentru un proiect numit *Refresh, Young artist refreshing heritage sites project*, cofinanțat de Comisia Europeană în cadrul Programului Europa Creativă la Universitatea Catolică San Antonio.

Când am văzut lucrările venite de la Iași la Tel Aviv, m-am gândit imediat că de fapt ele sunt un filtru, un filtru al unei vârste pentru nostalgiile altor vârste. Un fel de ”cadou” dinspre o generație spre altă generație. Oarecum neobișnuit.

Ca să înțelegeți, vă voi spune că picturile (realizate în tehnici combinate, apă, ulei, zaț de cafea, amestecuri originale) pleacă nu doar din figurativ, ci chiar din teme precise: clădiri vechi, locuri emblematice pentru lumea

comunității evreiești ieșene de acum o sută, o sută cincizeci de ani: Poarta cimitirului evreiesc, Sinagoga Mare, Palatul Braunstein. Dar și din emblemele Iașiului cultural: Palatul Culturii, Târgul Cucului, strada Lăpușneanu.

Nu e deloc o viziune idilică, nu e o explozie de culoare, dimpotrivă, tablourile rămân în zona culorilor de pământ, cu câteva excepții albastre care fac distincția între teme. Palatul Culturii de pildă este amprentat de albastru, tematica evreiască rămâne în tonuri de maro, sepia, ocră. Distincția este deliberată, sugestia contururilor este aleasă cu grijă. La fel construcția tablourilor, căci în pliantul expoziției suntem avertizați că expoziția *”urmărește pe de o parte să valorifice rezultatele rezidenței artistice la Cité Internationale des Arts de la Paris, unde autoarea a fost bursier «Constantin Brâncuși» a Institutului Cultural Român.”*

Tânăra artistă este de o precocitate reconfortantă, ca ființă, ea respiră un aer de libertate și bucurie a vieții și creației. Dar iată că această făptură solară care a cunoscut de foarte tânără succesul și a expus în expoziții colective și personale, a fost prin Europa și a avut parte de recunoaștere încă din adolescență, se apleacă spre un fel de omagiu adus trecutului și spre dorința de a stârni nostalgia unui public israelian, între care mulți ieșeni sau originari din apropierea Dulcelui Târg.

Mi-a plăcut acest omagiu, această punte între timpuri și între oameni și între generații. Se spune adeseori că generațiile nu comunică între ele, că cei de azi nu au habar de trecut și cei trecuți de vârsta tinereții nu îi mai înțeleg pe tinerii de astăzi. Ei bine, expoziția **”Confluente”** (curator: Andreea Shemesh) contrazice total acest clișeu. O mână exersată, dezinvoltă, reușește să sugereze din câteva linii silueta unui reper arhitectonic iar restul, culoarea adică, poate crea o atmosferă. Expoziția este unitară, fără repetiții, fără nimic superfluu.

În pliantul însoțitor, Lăcrămioara Stratulat, directorul Palatului Culturii din Iași, face apel la un citat bine găsit: *”Iașul evreiesc a fost înaintea vreme scaunul intelectualității evreiești, centru cultural de mare amploare. La Iași s-a născut umil și sărman falnicul teatru evreiesc de astăzi și a sfârșit prin a fi astăzi depășitor în toate țările teatrului contemporan. La Iași în cetatea celui mai savuros idiș din Moldova, vigurosul erudit Apter Raw a păstorit multă vreme și tot la Iași a descins ca din zare doctorul Karpel Zippe pentru a îndruma viața evreiască pe făgașuri nouă... tot la Iași se pot găsi nenumărate dovezi de colaborare și prietenie reciprocă între ambele populațiuni.”* (din *”Ilustrațiunea evreiască”*, 1 noiembrie 1930).

Aș zice că plusul pe care aceste lucrări îl marchează cu distincție este lipsa de ostentativitate, capacitatea de a apropia și osmoza lumi, realități, amintiri, înțeleapta și cumpănita întâlnire între vechile amintiri și modernele lecturi.

Tel Aviv, 25 mai 2019

”Fascinația sticlei” din România, la marea sărbătoare a Târgului Internațional de arte și meșteșuguri de la Ierusalim

Într-o simfonie de culori și o cavalcadă de imagini surprinzătoare, *Târgul Internațional de arte și meșteșuguri din Ierusalim* (la Khutsot Hayooster, ediția XLIV, 12-24 august 2019) adună participanți din peste 30 de țări și mii de vizitatori din toată lumea. E o sărbătoare de două săptămâni a armoniei, o sărbătoare faimoasă la care România a luat parte și în acest an prin invitata ICR Tel Aviv : ”**Fascinația sticlei**” adică plasticiana Jeni Costăchescu care ne-a reprezentat exemplar.

Sticlăria, meșteșug străvechi, e mai rar reprezentată în asemenea manifestări de mare amploare, adevărată desfășurare de forțe a Primăriei Ierusalimului și a Centrului de arte și meșteșuguri „Khutsot Hayotser” din pricina dificultăților inerente legate de deplasarea obiectelor, de fragilitatea lor și nu odată de greutatea exponatelor. Trecând peste toate acestea, Jeni Costăchescu a prezentat un stand de excepție : de gust rafinat și adaptat la specificul locului, în fața căruia copii și adulți se buluceau, familii întregi petreceau clipe cu bucuria descoperirii obiectelor-clepsidre și bijuterii, obiecte ce purtau motivele de pe iile românești, globuri și recipiente decorative din sticlă termorezistentă cu aplicație de aur, obiecte decorative de o varietate încântătoare. Sigur că eram obișnuiți cu lucrările de mari dimensiuni ale plasticienei (însoțită de astă dată la stand de sticlărilor artizan Veniamin Moisinu), cu enormele platouri din sticlă groasă, cu corpurile de iluminat sau obiecte de decorații interioare, cu seriile ei

impresionante de pictură sacră pe sticlă, unele din ele luminând în bisericile și catedralele din România, sau cu impresionantele serii de artă islamică, considerate un efort plastic și cultural unic chiar de comentatorii culturii arabe actuale.

De astă dată sub oblăduirea unei minore din sticlă, Jeni Costăchescu a desfășurat un evantai de obiecte și culori, neuitând să așeze pe cei doi versanți ai standului, două obiecte reprezentative din arta sacră creștină și islamică. A fost ca o pledoarie subtilă, neostentativă și profundă, care nu a trecut neobservată, o pledoarie artistică pentru înțelegere și confraternitate, un gest artistic făcut de româncă noastră la Ierusalim, centrul spiritual al lumii de ieri și de azi.

Pălării din Panama și artizanat din Ghana, țesături din Ucraina și bibelouri din Sri Lanka și Ethiopia, coșuri din Madagascar, obiecte din Bolivia, Brazilia, Guineea, Ecuador, Ungaria, Cehia, Nepal și Columbia, din China, Israel și Uzbekistan, din Kârgistan și Ungaria ori Rusia, și din atâtea locuri insolite. Totul într-o atmosferă de vară, cu mii de oameni veniți să guste bucate din zecile de chioșcuri etalând gastronomii diverse, să participe la concerte gigantice de muzică rock și pop, sau la happeninguri inspirate din culturile lumii.

Luminile Ierusalimului îți rămân în minte și la fel, fața aceasta încurajatoare a prieteniei și partajarea pasiunii pentru meșteșuguri, pentru artele decorative, pentru armonie prin apropierea de arte.

22 august 2019, Ierusalim

Cuprins

1. Paradoxalul poet Moshe Itzhaki
2. Ciudatul jurnal de realități și iluzii al Veronicăi Rozenberg*
3. Bella Rosenbaum și bucuria culorii
4. Emoție și închipuire : Fotografiile lui Vladi Alon din "Pareidolia"
5. Despre nostalgie cu Hedi Simon *
6. Vraja prozei scurte, la Haifa(1) *Francisca Stoleru
7. Vraja prozei scurte la Haifa (2). Povestiri de Madeleine Davidsohn
8. "Oraș greu e Ierusalimul": lumea poeziei lui Menachem M.Falek
9. Muzică și cuvânt. Vitralii.Sofia Gelman Kiss
10. Tulburătoarele întâlniri ale vieții, în cartea acad.prof.dr. Jean Askenasy
11. Internaționala iubitorilor de literatură și Banca amintirilor Goldhammer
12. Poezia care ajunge la sufletului celui ce o citește :Maria Găetan Mozes
13. Magicele interferențe din lumea desenelor și schițelor lui Baruch Eleron
14. "Duhul împărtășirii voioase"
15. Un *puzzle* în amintirea lui Marcel Iancu la Ein Hod
16. Restituire, adevăr, emoție artistică "1919 Misiune Regală la Paris" un spectacol de și cu Liana Ceterchi
17. Vocația grandorii : *Ierusalimi* de Liviu Pendefunda
18. Rememorare și actualitate. Mesagerii arhitecturii românești în Israel și Expoziția "7 Pionieri Evrei ai Arhitecturii Moderne din România"
19. Imagini din trecutul Iașiului trecute prin filtrul tinereții: Bianca Boros
20. "Fascinația sticlei" din România, la Târgului Internațional de arte și meșteșuguri de la Ierusalim

